

**Illegale trafiek
van wapens
voor conflicten:
de
Grote Meren
en Angola**

Johan Peleman

IPIS-Brochure 123

INHOUD

VOORWOORD	5
INLEIDEND	7
AFRIKAANSE TRAFIEK	9
Officiële gegevensweinig verhelderend	9
Wapenhandel en de Afrikaanse context	13
Privatisering	16
Surplus wapens	18
Kleine wapens	25
Gebrek aan onderzoek naar kleine-wapen- stromen	26
Schaarste aan informatie	28
Gegevensanalyse	31
De structuur van de netwerken	31
1. <i>Financiers:</i>	31
2. <i>Groothandelaars in wapens, organisato- ren en makelaars:</i>	35
3. <i>Medeplichtigen:</i>	39
4. <i>De rol van transportbedrijven</i>	39
Onschuldig Oostende	43
Gebruikte technieken	47
VOORLOPIGE CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN .	51

VOORWOORD

Dit dossier is slechts een tussentijds verslag, dat zijn oorsprong vindt in een vraag aan IPIS van het Overleg voor de regio van de Grote Meren van het Nationaal Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking. Het Overleg vroeg IPIS in juni 1999 om informatie over wapenhandel naar de regio en de uitgeschreven versie van een uiteenzetting bleek uiteindelijk zo uitgebreid, dat we besloten ze als een IPIS-dossier te bundelen.

In deze studie wordt gebruik gemaakt van een aantal fragmentaire gegevens uit open bronnen over wapentrafiëken naar Centraal en West-Afrika, aangevuld met interviews, veldonderzoek en gegevens-uitwisseling met andere onderzoeksinstituten. Het overzicht is lang niet volledig en de gegevens waarover we beschikken laten slechts toe een vaag beeld te schetsen van de manier waarop illegale of clandestiene wapentrafiëken georganiseerd en gestructureerd worden. Het is ook expliciet de bedoeling de aandacht te vestigen op private en illegale wapenhandel en we gebruiken de gegevens rond Centraal-Afrika en de rol van Belgen daarbij enkel ter illustratie.

Aan deze studie is heel wat onderzoek vooraf gegaan en een meer gedetailleerd verslag over de rol van makelaars en transportmaatschappijen in private en illegale wapenhandelnetwerken wordt in het najaar van 1999 gepubliceerd en aan de pers voorgesteld in Oslo, Washington en Londen.

IPIS werd voor deze studie deels gefinancierd door het Norwegian Initiative on Small Arms Trade (NISAT), een koepel van NGO's in Noorwegen die de problematiek van het "third-party brokering", de makelarij en de illegale wapenhandel op de Europese agenda willen zetten. Verder werkten we ook samen met Brian Wood, wapenhandel-onderzoeker voor NISAT en voor de British American Security Information Council (BASIC), een NGO die voornamelijk lobbywerk

verricht rond het wapenexportbeleid in Europa en Noord-Amerika. We zijn beide organisaties en Brian Wood bij deze erg dankbaar voor het ter beschikking stellen van fondsen en werkingskosten die we in België niet vonden.

Tenslotte gaat onze dank ook uit naar Jakkie Potgieter en Ettiene Hinnop van het Institute for Security Studies (ISS) in Zuid-Afrika, naar de luchtvaartexpert Peter Lott (Zuid-Afrika), onze contactpersonen in Zambia en Angola, Ernst-Jan Hoogendoorn van Human Rights Watch, Charmian Gooch van Global Witness, de onafhankelijke onderzoekster Kathi Austin, tal van journalisten waarmee we samenwerkten waaronder Roger Huisman, Khareen Pech, François Misser, James Rupert, Paul Lashmar en Thomas Scheuer en vele anderen die ons informatie bezorgden of bereid waren interviews toe te staan.

INLEIDEND

We wilden met deze publicatie het toenemende gewicht aantonen van private actoren, makelaars en private transportmaatschappijen in de wapenhandel. Dat neemt niet weg dat de oorspronkelijke bron, de wapenindustrieën en de officiële exporteurs, nationale staten, van het toneel verdwenen zouden zijn of dat zij hun handen in onschuld kunnen wassen. Als de gegevens in deze studie onvolledig zijn dan is dat deels te wijten aan de grote complexiteit van private wapenhandelnetswerken, maar deels ook aan de onwil van nogal wat VN-lidstaten om openheid te verschaffen over trafieken. Zelfs als het gaat om illegale trafieken, toch een duidelijke en ernstige vorm van criminaliteit, werden we geconfronteerd met discretie, vaagheid en ontkenning vanwege de meeste overheden die we benaderden.

Human Rights Watch wees er met de betrekking tot de Grote-meren-regio al op dat bijvoorbeeld diplomaten in de regio tijdens interviews gewag maakten van "een zekere Amerikaanse druk die werd uitgeoefend" om de namen van wapentrafikanten naar Rwandese en Burundese rebellen in Kenia niet te onthullen, omdat de betrokken netwerken ook de SPLA-rebellen in Soedan - bondgenoten van de VS - bewapenden.

De VS weigerden bovendien informatie te verschaffen aan de VN-onderzoekscommissie voor wapenhandel naar Rwandese hutu-milities (UNICOI), over een in Kinshasa gestationeerde Amerikaanse wapenhandelaar, omdat de man in kwestie in het verleden deel had uitgemaakt van het Amerikaanse clandestiene netwerk voor de bevoorradings van UNITA in Angola, vanuit Kinshasa. Nochtans was de VN-onderzoekscommissie in het leven geroepen door de VN-Veiligheidsraad waarin de Verenigde Staten tot het selecte clubje van permanente leden behoren en nochtans ging het om de bewapening van milities die bepaald niet als Amerikaanse bondgenoten beschouwd moeten worden. Eerder was al gebleken dat andere permanente leden van de Vei-

ligheidsraad het openbaar maken van een rapport van diezelfde VN-onderzoekscommissie hadden geblokkeerd.

Ook België gaat in deze niet vrijuit. In het verleden werden nogal wat clandestiene operaties van onze Navo-bondgenoten vanaf of via het Belgisch grondgebied georganiseerd. Het beleid mag veranderd zijn maar de kanalen die vroeger voor deze clandestiene operaties werden gebruikt zijn nooit ontmanteld en vele van de actoren uit het verleden hebben, zoals de Amerikaanse wapenhandelaar in Kinshasa, hun activiteiten voor eigen rekening voortgezet en kunnen nog steeds hun vroegere contacten in België activeren.

Namen die in de jaren zeventig of tachtig opdoken in de kwalijke dossiers waarin ons land verwickeld was, vinden we vandaag terug

in de private illegale wapenhandel naar conflictgebieden in Afrika of elders. Een gerechtelijk onderzoeker die begin 1999 kwam getuigen voor een wapenhandelcommissie in het Belgisch parlement, maakte ook al gewag van "een zekere druk" die op hem werd uitgeoefend als hij de oude dossiers wilde uitspitten. Dossiers als de moord op wapeningenieur Gerald Bull, de moord op FN-makelaar Juan Mendez, de Belgische rol in Iran-Contra, de bouw van chemische wapenfabrieken in Irak of vele andere duistere dossiers met internationale dimensies werden voorgoed geklasseerd.

Tegen een sleutelverdachte uit het Bende-dossier werd héél onlangs een internationaal arrestatiebevel uitgevaardigd. De man is ons land al lang ontvlucht en heeft sinds jaren een aantal bedrijfjes in Zuid-Afrika.

Tot vlak voor het arrestatiebevel was hij er ... handelaar in wapens.

Johan Peleman, Augustus 1999

AFRIKAANSE TRAFIEK

Officiële gegevens weinig verhelderend

Wapenhandel naar het Afrikaanse continent is, anders dan voor bijvoorbeeld het Midden-Oosten, niet overwegend een aangelegenheid van staten of grote wapenproducerende overheidsbedrijven. De belangrijkste reden daarvoor is dat de meeste Afrikaanse staten noch de middelen, noch de infrastructuur, noch de technische know-how hebben om grote wapensystemen te kopen, te onderhouden of te bemanen.

Op basis van officieel beschikbare gegevens werden in de periode 1994 tot en met 1997 in totaal de volgende grote conventionele wapensystemen geleverd aan Afrika:

9 supersonische gevechtsvliegtuigen

640 pantservoertuigen

100 helikopters

1.120 grond-lucht-raketsystemen

100 artilleriesystemen

Dit zijn de grotere conventionele systemen zoals ze gerapporteerd werden aan het VN-register voor Conventionele Wapens of in officiële exportrapporten van VN-lidstaten.

Tweederde van de internationale handel in grote conventionele wapensystemen gaat richting ontwikkelingslanden. In 1997 liep de waarde van alle leveringen van deze systemen aan ontwikkelingslanden zelfs op tot ruim 82 % van het totaal. Het ging om een bedrag van 28,6 miljard \$¹.

¹ Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 1990-1997. Washington D.C., CRS Report for Congress, Congressional Research Service, The Library of Congress, July 31, 1998.

In de totale periode 1993 tot en met 1997 ontvingen alle Afrikaanse landen samen voor US\$ 3 miljard aan wapensystemen, een kwart minder dan Latijns-Amerika (3,7 miljard US\$) en slechts een fractie vergeleken met het aandeel voor Azië (31,7 miljard US\$) of het Midden-Oosten (51,3 miljard US\$). Van alle naar Afrika geëxporteerde grote conventionele wapensystemen, totale waarde dus 3 miljard, leverde Rusland voor de periode 1993 tot en met 1997 20 %, China 23,5 %, Frankrijk, West-Duitsland, Groot-Brittannië en Italië samen 6,7 % (waarvan het leeuwendeel van de officieel gerapporteerde leveringen door Frankrijk), de VS 2,4 %, de rest van Europa en alle andere wapenproducerende of exporterende landen samen 30 %. Tot deze laatste groep behoren ondermeer Wit-Rusland, Oekraïne, Zuid-Afrika, Iran en Israël naast België, Nederland, Portugal, Spanje, Zwitserland en Brazilië.

Voor 1998 zijn nog geen vergelijkbare gegevens beschikbaar, maar naar wordt ongenomen zou in dat jaar, afgaand op de beschikbare gegevens inzake defensie-uitgaven in zwart Afrika, van een gevoelige stijging (10 tot zelfs 20 %) sprake zijn.

Een aantal belangrijke wapenorders voor grote wapensystemen, met name voor Botswana, Zuid-Afrika, Angola en Zimbabwe kunnen het relatief lage cijfer voor zwart Afrika proportioneel doen toenemen. Zo tekende Angola een contract met Rusland ter waarde van 80 miljoen US\$ voor een onderhoudsfabriek voor grote conventionele wapensystemen van Sovjet-makelij en plaatste Botswana eind 1996 al een belangrijke bestelling voor Canadese gevechtsvliegtuigen en voor

tientallen (Nederlandse en Britse) tanks en pantservoertuigen². Schom-

² Groot-Brittannië leverde in de afgelopen drie jaar 36 pantsers aan Botswana. Een aantal daarvan zijn naar alle waarschijnlijkheid afkomstig van de Belgische landmacht die haar overtollige pantsers verkocht aan de Britse producent Alvis. Dezelfde types als diegene die de Britten aan Botswana verkocht zouden in de zomer van 1998 zijn doorverkocht aan een van de strijdende partijen in Congo (Zaire).

melingen van de olieprijs en een aantal vooruitbetalingen van royalties voor nieuwe petroleumbronnen in Angola, zullen ook grotendeels de wapenindustrieën in het noordelijk halfrond ten goede komen³.

Zimbabwe bestelde vorig jaar twaalf F-7 Chinese gevechtsvliegtuigen als onderdeel van een wapenpakket dat meer dan \$US 100 miljoen zou bedragen⁴. Een partij oude clusterbommen van Britse makelij die door een Zwitserse firma werden verkocht, zou echter zijn afbesteld toen de Zwitserse autoriteiten een onderzoek openden.

Er was voor de clusterbommen, een type dat vlak voor de inslag honderden kleinere bommen als anti-persoonsmijnen verspreid over een grote oppervlakte⁵ geen exportvergunning aangevraagd. Nog in 1998 zou Zimbabwe een partij van tien Mi-24 gevechtshelikopters gekocht hebben, wellicht voor inzet in Congo. Een aantal officieren van de Zimbabweaanse luchtmacht werden in het najaar van 1998 in Rusland opgeleid om de toestellen te bemannen⁶. Ook de contracten met Zweedse, Britse, Duitse en Italiaanse firma's voor de modernisering van de Zuid-Afrikaanse lucht- en zeemacht, ter waarde van ongeveer \$US 5 miljard zullen in de komende jaren het relatief lage cijfer voor wapenverkoop aan zwart Afrika gevoelig beïnvloeden⁷.

³ Een recent rapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken over conflicten in Afrika schat dat Angola in de afgelopen zes jaar, dat wil zeggen sinds de ondertekening van een vredesakkoord in Lusaka in 1992, "minstens 4 miljard dollar" heeft besteed aan pogingen om UNITA te verslaan. "Arms and Conflict in Africa. US State Department, Bureau of Intelligence and Research, Bureau of Public Affairs, July 1999;

⁴ Government orders \$ 3,7 bn fighters. *The Zimbabwe Independent*, 18 Dec. 1998.

⁵ Sinsiey Chamunorwa, Swiss probe Zim bomb exports. *Zimbabwe Independent*, 29 January 1999.

⁶ Zimbabwe buys Russian arms for Congo war. *Reuters*, April 8 1999./Sydney Masamvu, Zim to beef up DRC arsenal. *The Financial Gazette* (Harare), Thursday 8 April 1999.

⁷ South Africa says close to tying up major arms deal. *Reuters*, 9 June 1999.

Cijfers of gegevens voor Nigeria, een van de andere Afrikaanse 'big spenders', zijn moeilijk te vinden omdat een aantal grote wapenproducerende landen een embargo tegen het vorige regime instelden, hoewel er nogal wat aanwijzingen zijn dat de betrokken landen de restricties op wapenexporten naar Nigeria nogal soepel interpreteerden. Tenslotte zal ook het uitbarsten van een gewapend conflict tussen Eritrea en Ethiopië de cijfers in ongunstige zin beïnvloeden. Beide landen zijn begonnen aan een hoogtechnologische wapenwedloop, met Russische, Israëliëse en Italiaanse gevechtsvliegtuigen en -helikopters en zware tanks uit ondermeer Bulgarije⁸. Menig waarnemer vraagt zich af hoe beide landen erin geslaagd zijn de financiering voor dergelijke contracten te vinden⁹.

Er is dus sprake van een recente trendbreuk naar verhoogde defensie-uitgaven voor conventionele wapenuitrusting in Afrika, ingezet door een aantal SADC-landen maar versterkt door de escalatie van het conflict in Angola, het conflict tussen Ethiopië en Eritrea en de conflicten in Oost- en Centraal-Afrika waar tal van landen bij betrokken zijn.

De meest recente semi-officiële gegevens in dit verband moeten gehaald worden uit het laatst gepubliceerde rapport van het in Londen gevestigde International Institute for Strategic Studies (IISS), maar dan gaat het om de defensie-uitgaven en niet uitsluitend om de cijfers voor uitrusting¹⁰.

⁸ Bulgarije leverde in 1998 100 T-55 tanks aan Ethiopië terwijl in het najaar van 1998 in de haven van Antwerpen zo'n 80 motoren voor gelijkaardige tanks werden geblokkeerd die onderweg waren naar Eritrea.

⁹ Patrick Gilkes, *Analysis: Arms pour in for border war*. BBC News, Thursday, February 18, 1999.

¹⁰ *The Military Balance 1998/99*. London, The International Institute for Strategic Studies, October 1998.

Uit de tabellen van het IISS blijkt een relatief geringe stijging van de defensie-uitgaven voor heel zwart Afrika tussen 1996 en 1997 maar het instituut wijst erop dat het voor West-Afrika en Centraal Afrika "erg moeilijk is om betrouwbare informatie over militaire uitgaven te verzamelen". Het IISS verwacht niettemin dat vanaf 1996 een stijgende trend is ingezet.

Wapenhandel en de Afrikaanse context

Ondanks deze trendbreuk en de dus te verwachten stijging voor officiële militaire uitgaven en defensieorders, blijft Afrika voor wat betreft de import van grote conventionele wapensystemen toch nog een relatief bescheiden markt, temeer omdat een aantal van de hier geciteerde deals niet officieel bekend gemaakt werden en dus ook niet terug te vinden zullen zijn in officiële rapporten van de wapenexporterende landen of van de ontvangers.

Vele defensiecontracten met landen die in een conflict verwickeld zijn of, meer algemeen, met ontwikkelingslanden worden vaak in alle discretie afgehandeld of niet gerapporteerd aan het VN-wapenregister, het voorlopig enige internationale meldingssysteem voor conventionele wapenoverdrachten. Voor Afrika is ook het register slechts een onvolledige bron van informatie want van de 53 landen zijn er slechts zeven die in de afgelopen jaren rapporteerden aan het register. Bovendien worden in het VN-wapenregister, dat in 1991 in het leven geroepen werd, slechts een beperkt aantal zware conventionele wapensystemen opgenomen: gevechtsvliegtuigen en -helikopters, gewapende pantservoertuigen en tanks, zware artilleriesystemen of raketlanceerinstallaties en oorlogsschepen. Dat zijn inderdaad de belangrijkste wapensystemen die in het klassieke evenwichtdenken van militaire instituten passen. Maar in Afrika, waar slechts een handvol landen over een eigen operationele luchtmacht beschikt en waar rebellenbewegingen minstens de helft van bij conflicten betrokken partijen uitmaken, is de aanwezigheid van deze grote systemen geenszins een goede graadmeter. De Europese Unie besloot vorig jaar tot de goedkeuring van een gedragscode

Rapportering aan het VN-Wapenregister

Region	1992	1993	1994	1995	1996 (As at 15/8/1997)
African States	12 of 51	13 of 52	10 of 53	9 of 53	7 of 53
Asian States	23 of 47	25 of 47	26 of 48	27 of 48	18 of 48
Eastern European States	14 of 19	13 of 20	15 of 21	16 of 21	13 of 21
Latin American and Caribbean States	17 of 33	15 of 33	18 of 33	14 of 33	13 of 33
Western European and Other States	24 of 24	24 of 27	25 of 27	26 of 27	26 of 27
Not Members of a regional group	3 of 5	2 of 5	2 of 3	2 of 3	2 of 3

Slechts drie landen, Wit-Rusland, Slowakije en Zuid-Afrika rapporteerden voor 1997 over wapenleveringen aan partijen betrokken bij het huidige conflict in Congo, hoewel er duidelijk sprake is van een ernstige wapenopbouw in de regio, met name tijdens de opmars van de AFDL-rebellen van Kabila naar Kinsjasa. Zuid-Afrika leverde officieel 18 pantservoertuigen aan Congo en 4 aan Rwanda, Wit-Rusland leverde 6 zware artillerie-systemen aan Congo en Slowakije 5 artillerie-systemen aan Rwanda¹¹. Geen van deze ontvangende landen rapporteerde over deze wapenimporten aan de VN.

¹¹ United Nations Register of Conventional Arms, Report of the Secretary General. General Assembly, 2 September 1998, A/53/334.

voor wapenexport, waardoor een aantal beperkende maar niet-afdwingbare maatregelen werden afgekondigd voor wapenleveringen aan landen die hetzij verwickeld zijn in een gewapend conflict, hetzij zich schuldig maken aan zware mensenrechtenschendingen of onevenredig veel uitgeven aan defensie. Meer verregaande voorstellen, een tijdelijk moratorium bijvoorbeeld op alle wapenexport naar Afrika, worden weinig realistische geacht op het politieke niveau. Voorstellen voor officiële EU-wapenembargo's voor Centraal-Afrika, mede aangebracht door België, werden door de grotere lidstaten afgewezen, wat de relatieve waarde van de vrijwillige gedragscode enigszins in de verf zet.

Een aantal donorlanden en multilaterale instellingen zijn wel meer en meer geneigd landen met te hoge defensie-uitgaven onder druk te zetten, maar bij deze donorstrategieën wordt vaak met twee maten en twee gewichten gewerkt. Oeganda, duidelijk het paradepaard in het Afrika-beleid van nogal wat invloedrijke VN-lidstaten en van de Wereldbank en het IMF, kreeg in 1998 bijvoorbeeld de toestemming van de donoren om zijn defensiebudget met 26 procent te verhogen. Zimbabwe anderzijds wordt door de internationale instellingen en donoren de duim-schroeven aangedraaid voor zijn betrokkenheid bij het conflict in Congo. In een lijvige studie die in 1996 door de Wereldbank gepubliceerd werd, met gedetailleerde gevalstudies over Oeganda, Namibië en Ethiopië, worden de drie betrokken landen aangeprezen voor hun inspanningen op het stuk van demobilisatie en demilitarisatie¹². Nu, twee jaar later, zijn alle drie deze landen betrokken bij bloedige conflicten.

Nogal wat Afrikaanse landen zijn dus weinig geneigd klaarheid te scheppen over het aandeel van defensie en militaire uitgaven in hun overheidsbudget en houden hun officiële militaire uitgaven kunstmatig laag of keren zich tot de internationale private of zelfs illegale wapen-

¹² N. Colletta, M. Kostner & I. Wiederhover, *Case studies in war-to-peace transition. The demobilization and reintegration of ex-combatants in Ethiopia, Namibia and Uganda*. Washington D.C., World Bank (World Bank Discussion Paper, Nr. 331, 1996, 348 p.

markten om meer discretie te verzekeren, soms ook ten aanzien van de eigen parlementen.

Vaak worden militaire kosten ook doorgeschoven naar posten zoals 'interne veiligheid' of naar politiebudgetten zodat donoren die op basis van de beschikbare defensiecijfers werken zich al dan niet met opzet laten misleiden. Voor de tal van buitengewone eenheden, presidentiële gardes, zelfdefensie-eenheden, anti-terreur of anti-oproereenheden en paramilitaire brigades die Afrika rijk is, worden ook soms extra-budgetaire maatregelen getroffen, waarbij we ook private of buitenlandse financiering in rekening moeten brengen.

Privatisering

Olie- of mijnbouwondernemingen, maar ook andere industriële groepen die baat kunnen hebben bij een door de overheid gegarandeerde bescherming van hun privé-investeringen en belangen, nemen in sommige ontwikkelingslanden soms een groot deel van de rekening voor uitrusting en training door buitenlandse militaire adviseurs voor zich. Elk van de politieke rivalen in Congo-Brazzaville, de president én de tegenkandidaten, onderhield eigen privé-milities waarmee in 1997 de uiteindelijke burgeroorlog gevoerd werd. Minstens twee van de drie betrokken partijen maakten bovendien van buitenlandse instructeurs en huurlingen uit Israël, Europa, de VS en Zuid-Afrika. Ook gefrustreerde gewapende groepen, dolend in de regio als verliezers in andere conflicten (Rwanda, Zaïre, Angola) werden voor de strijd "ingehuurd". Bovendien zouden een aantal olie-ondernemingen een deel van de oorlogsspanningen gefinancierd hebben¹³. De nationale strijdkrachten, de enige waarmee officiële cijfers voor defensie-uitgaven rekening houden, waren slechts een van de vele betrokken partijen in het conflict.

¹³ J. Peleman, *Congo-Brazzaville: supporters aan de zijlijn*. IPIS-Brochure 108, Antwerpen, IPIS, 1997.

De situatie in Congo-Brazzaville was niet uniek, ook in de Grote-Meren-regio, in Angola en bij de conflicten in de Hoorn van Afrika en in West-Afrika spelen ingehuurde militaire professionals of lokaal gerecruteerde private milities een vooraanstaande rol. Er is dus ook sprake van een zeer duidelijke opgang van privatisering van defensie en oorlogsvoering in zwart Afrika. In de meeste van de conflicten die aan de gang zijn, wordt een toenemende aanwezigheid vastgesteld van professionele bedrijven die gespecialiseerde ex-militairen en paramilitairen kunnen leveren en die instaan voor strategische planning, omkadering van het officierencorps, speciale trainingen, het bemannen van gevechtsvliegtuigen, helikopters of artilleriesystemen of voor speciale operaties. De banden van deze bedrijven met de wapenindustrieën in het westen of met de tweedehandsmarkt voor wapens zijn duidelijk. Ook die uitbestede defensietaken zijn dus zelden zichtbaar in de defensie-uitgaven. Er is eerder sprake van private financiering of betaling in natura, bijvoorbeeld in de vorm van diamanten, concessies of grondstoffen¹⁴.

Als we de cijfers van het eerder geciteerde Londense IISS erbij nemen valt ook op dat de officiële defensie-uitgaven voor bijvoorbeeld die landen die betrokken zijn bij de conflicten in de regio van de Grote Meren soms merkwaardig zijn. Voor Congo zelf wordt een stijging van het aandeel van de defensie-uitgaven in het totale overheidsbudget opgetekend met bijna 100 % (van 2,8 naar 5,3%), voor Zimbabwe een stijging van 3,9 naar 4,7%, voor Namibië van 3,0 naar 3,5% en voor Angola van 6,5 naar 8,8%¹⁵. Voor Oeganda tekent het IISS echter een status quo op (2,4 %) en voor Rwanda zelfs een daling van 6,8 naar 5,5 % (voor Burundi een stijging van 5,1 naar 5,7 %).

¹⁴ Jakkie Cilliers and Perry Mason (reds.) *Peace, Profit or Plunder? The Privatisation of Security in War-Torn African Societies*. South Africa, Institute for Security Studies, 1999./François Misser, *Les Gemmocraties: L'Economie politique de diamant africain*. Paris, Desclée de Brouwer, 1997./RENO, W. Warlord politics and African states. Colorado, Lynne Rienner Publishers, 1998.

¹⁵ Namibië is onder invloed van een oplopend geschil met Botswana begonnen aan een wapenopbouw, voor Angola kan de stijging enerzijds verklaard worden door de interventies in Zaïre en Congo-Brazzaville in 1997 en door de voorbereidingen voor een nieuwe ronde in het conflict met UNITA.

Iedere deskundige waarnemer is het er overigens over eens dat de financiering van de oorlogsinspanningen van alle betrokken partijen bij de conflicten in Centraal-Afrika totaal ondoorzichtig is. Grote schommelingen in de exportcijfers van de betrokken landen voor bepaalde grondstoffen, zoals diamant, goud, kobalt of tropische hardhout doen vermoeden dat smokkel, plunderingen of illegale exploitatie van deze grondstoffen ten minste gedeeltelijk instaan voor de oorlogsinspanningen.

Surplus wapens

Ontwikkelingslanden zijn ook de belangrijkste ontvangers van tweedehands- of overtollige wapens, zogenaamde surplus-wapens, en de rapportering daarover is vaak minder transparant dan die over officiële contracten van defensiebedrijven of de contracten van staat-tot-staat, vooral wanneer private bedrijven als tussenpersonen ingeschakeld worden voor de afhandeling van de verkoop.

Surpluswapens zijn in grote hoeveelheden beschikbaar op de internationale markten. Door het einde van de Koude Oorlog en grote ontwapeningsverdragen tussen Oost en West zijn enorme hoeveelheden overtollige wapens tegen erg aantrekkelijke prijzen beschikbaar geworden, ook en vooral voor ontwikkelingslanden¹⁶.

Zowel in Oost als West wordt de verkoop van de oudere of overtollige stocks van de strijdkrachten overgelaten aan de privé-sector, omdat dat soms goedkoper is dan vernietiging of demilitarisering. Nogal wat regeringen schenken ook belangrijke partijen wapens weg aan bevriende regimes. Dat betekent dat zowat alle wapensystemen, van gesofisticeerde gevechtswliegtuigen tot kleine wapens voor een veel groter aantal belangstellenden beschikbaar worden en dat het aandeel van private handelaars in de internationale wapenhandel aanzienlijk is toegenomen.

¹⁶ *Conversion Survey 1997: Global Disarmament and Disposal of Surplus Weapons*, Bonn, BICC, 1997, 317 p.

Ook enorme hoeveelheden munitie dreigen op deze manier te worden verhandeld¹⁷. In de VS kwam het rekenhof in 1996 tot de vaststelling dat de Verenigde Staten over een conventionele munitievoorraad beschikten ter waarde van \$US 80 miljard (zo'n 3,000 miljard Bf.). Ruim \$US 30 miljard daarvan kon beschouwd worden als overtollig en dreigde, zonder al te veel veiligheidsmaatregelen, voorgoed opgeslagen te worden of vrij te worden verkocht aan groothandelaars¹⁸.

De beëindiging van sommige langdurige conflicten is een bijkomende probleem voor de verspreiding van overtollige wapens. De meeste vredesakkoorden voorzien weliswaar in demilitarisering en ontwapening maar slechts zelden in de vernietiging van de ingeleverde wapens. Zo bewapenden Kroatië en Slovenië zich aan de vooravond van hun afscheiding van de Joegoslavische federatie met wapens die afkomstig waren uit oude Oost-Duitse stocks, vrijgekomen bij de hereniging van de twee Duitslanden. Een tweede bron van massale hoeveelheden kleine wapens was Libanon waar op dat moment de burgeroorlog beëindigd werd¹⁹. En na afloop van de conflicten in het voormalig Joegoslavië werd de regio op zijn beurt een bron van wapens voor andere conflicthaarden of voor de illegale markt in vuurwapens en oorlogswapens in de rest van Europa.

¹⁷ *Deadly Rounds: Ammunition and Armed Conflict*. BASIC Project on Light Weapons, Research Report, 98.4, London/Washington, BASIC, 1998.

¹⁸ "Defense Ammunition, Significant Problems Left Unattended Will Get Worse". General Accounting Office, United States, report to Congressional requesters, June 1996.

¹⁹ Voor een overzicht: J. Peleman, *Wapenhandel naar Bosnië-Herzegovina, Old-boysnetwerken in een tijdperk van globalisering*. Noord-Zuid Cahier, Vol. 22, Nr. 3, September 1997, pp. 87-97.

Voor het Afrikaanse continent is ook de afschaffing van apartheid in Zuid-Afrika een erg belangrijke bron van wapens. Onder druk van een internationaal wapenembargo besloot het apartheidsregime de eigen defensie-industrie uit te bouwen en de militaire industrie blijft tot vandaag een van de belangrijkste werkgevers in Zuid-Afrika. Het einde van de sancties, de afslanking van de Zuid-Afrikaanse strijdkrachten, de integratie van de gewapende vleugels van de vroegere bevrijdingsbewegingen en het einde van het politieke geweld heeft ook hier een enorme hoeveelheid aan overtollige wapens vrijgemaakt die door de defensiebedrijven en private handelaars geëxporteerd werden of terecht kwamen in de Zuid-Afrikaanse samenleving en voor een enorme opleving van criminaliteit zorgen. Pas onlangs besloot Zuid-Afrika een groot deel overtollig geworden kleine wapens te vernietigen.

Ook de nakende integratie van Centraal-Europese landen in de NAVO, dreigt opnieuw enorme hoeveelheden wapens overtollig te maken, omdat de kandidaat-leden geacht worden hun militaire arsenaal aan te passen aan de westerse norm en dus afstand te doen van hun eigen materieel. De restricties op wapenexport in de meeste Oost-Europese landen zijn bovendien veel minder strak dan diegene die in de VS of West-Europa gehanteerd worden, hoewel ook hier het argument van de werkgelegenheid en commerciële belangen zwaar blijven wegen op het wapenexportbeleid, dat vaak haaks staat op inspanningen inzake conflictpreventie of democratisering.

Een andere onderschatte vorm van proliferatie en ongecontroleerde verspreiding van militair materieel, is de export van communicatie-apparatuur. Logistieke ondersteuning, het verzamelen van inlichtingen, controle van het luchtruim, bevoorrading van troepen, het afvoeren van gewonden en de zogenaamde 3 C's - commando, controle en communicatie - zijn vanwege de aard van de conflicten en de geografie in Afrika van het grootste belang.

Hoewel er ook melding wordt gemaakt van private contracten, met name voor rebellenbewegingen, zijn voor gesofisticeerde militaire

communicatie-apparatuur meestal bedrijven actief die erg nauw samenwerken met de defensie- of ruimtevaartsector en de inlichtingendiensten van het exporterende land of ontvangende land. Hier gaat het duidelijk nog om een groeimarkt en is de rol van overheden in regulering en exportbeperkingen nog wel ten volle van toepassing.

De rebellenbeweging Unita beschikt al jaren over uitstekende communicatie-apparatuur maar de VS (en Portugal) hebben in de afgelopen jaren met name het MPLA-regime in Angola van communicatie-apparatuur en materieel voor controle van het Angolese luchtruim voorzien. Tegen de levering van 6 C-130's en de "militaire betrokkenheid van de Verenigde Staten bij het conflict in Angola" werd overigens fel geprotesteerd door een aantal invloedrijke leden van het Amerikaanse Congres²⁰. Een Zuid-Afrikaanse krant maakte ook melding van de levering van een Amerikaanse radarinstallatie waarmee schendingen van het zuidelijke Angolese luchtruim gecontroleerd kunnen worden²¹.

Toch worden deze contracten niet altijd bekend gemaakt en verschuilen producenten, exporteurs en controlerende overheden zich achter het argument dat het om systemen voor dubbel gebruik gaat, de zogenaamde dual-use of dual-purpose goederen die zowel voor civiel als voor militair gebruik bestemd kunnen zijn. Daartoe behoren naast communicatie-apparatuur ook bepaalde electronicacomponenten, computersystemen of -onderdelen maar ook onschuldige grondstoffen waarmee bijvoorbeeld chemische wapens gemaakt zouden kunnen worden.

In het najaar van 1998 werd in Oostende een cargo onderschept met communicatie-apparatuur die, zonder de nodige doorvoerdocumenten, naar Ethiopië was verstuurd door een Frans defensie- en electronicabedrijf. Na blokkering door de douanediens ten kreeg het

²⁰ *Letter of Senate Foreign Relations Committee Chairman Jesse Helms and Chairman Subcommittee on African Affairs Johan Ashcroft to Madeline Albright, Secretary of State, August 21, 1997.*

²¹ *Unita's SA Supply Routes Blocked. Weekly Mail & Guardian, February 6, 1998.*

bedrijf in kwestie toch nog de kans om de nodige documenten voor te leggen²². Een andere mysterieuze Franse levering van communicatie-apparatuur aan de vooravond van het conflict in Congo-Brazzaville (1997), was vergezeld van documenten die stipuleerden dat het om verkiezingsmateriaal ging²³. In een ultieme Franse poging om president Mobutu in het zadel te houden, werd eind 1996 ook een bedrijf ingeschakeld dat in Servië communicatie-apparatuur leverde maar tevens instond voor de recrutering van Joegoslavische huurlingen voor operaties in Zaïre²⁴.

De Britse regering liet, in alle discretie, een radiostation installeren op een luchtmachtbasis in Sierra Leone, van waaruit de verdreven president de bevolking kon toespreken. Volgens een merkwaardig bericht in een blad dat door onafhankelijke journalisten in Sierra Leone wordt uitgegeven, zou ook de lokale internet-provider, eigendom van een jonge Sierraleonese ingenieur die in de Verenigde Staten werd opgeleid, bemiddelaar zijn voor wapenleveringen uit Rusland²⁵.

²² "Buitenlandse Zaken houdt Frans wapentransport aan de grond". *De Morgen*, 9 september 1998.

²³ Het Franse magazine *Le Canard enchaîné* maakte melding van een merkwaardige zending "verkiezingsmaterieel". Op 4 juni 1997, aldus het blad dat het verhaal kon staven aan de hand van een aantal vrachtbrieven en transport-documenten, vertrok vanaf de luchthaven van le Bourget een vracht "T-shirts, balpenen en gadgets" richting Franceville in Gabon. Daar werd het materieel overgeladen in vrachtwagens en over de weg naar Oyo vervoerd, de thuisbasis van Sassou-Nguesso, de huidige president van Congo-B. Merkwaardig was dat het om een vracht van 25 ton ging. Interviews met verantwoordelijken van de cargobedrijven die instonden voor de vracht, waarmee een bedrag van 115.000 \$ gemoeid was, wezen uit dat het om communicatie-apparatuur ging die geleverd werd door een bedrijf Mobil Radio Technologie. Een dag na de levering begon het conflict in Congo-Brazzaville. "Le très curieux périple de 25 tonnes de fret bizarre entre Paris, le Gabon et le Congo". *Le Canard enchaîné*, 13 Août 1997.

²⁴ *France/Zaire: L'Affaire Geolink*. *La Lettre du Continent* Nr. 282, 22 mai 1997.

²⁵ *Ecomog gets new helicopter and weapons*. *The Ninjas*, Sierra Leone News Copy, March 23rd 1999. (www.sierra-leone.cc/news323.html)

Handel in communicatietechnologie of de schenking ervan wordt niet altijd gerapporteerd of met de nodige vergunningen voor de export van strategische goederen verhandeld, omdat het om niet-lethale (niet-dodelijke) wapensystemen gaat, of omdat civiele contracten (bijvoorbeeld voor telefonie of automatisering) en militaire (bijvoorbeeld commandoposten, satelliettelefoons of simulatie-apparatuur) vaak hand in hand gaan.

Ook militaire transportvoertuigen of toestellen, zoals de Hercules-vliegtuigen die de VS in de afgelopen twee jaar aan Ethiopië en Angola leverden en die nu een vitale rol spelen in de oorlogvoering in beide landen, werden onder die noemer (niet-lethale militaire hulp) geleverd. Rwanda en Oeganda ontvingen in de afgelopen maanden Amerikaanse delegaties van de bedrijven Northrop-Grumman en Motorola respectievelijk. De ARSR-70 radarinstallatie werd aan Rwanda geleverd, vlak voor de onderhandelingen voor de akkoorden van Lusaka in juni 1999 van start gingen²⁶. Motorola introduceerde in dezelfde periode zijn hele gamma aan civiele en militaire communicatie-apparatuur op de Oegandese markt²⁷.

Bepaalde surpluswapens, zoals militaire transportvoertuigen en of wapenonderdelen, worden soms op een gelijkaardige manier vrij verhandeld en geëxporteerd. Een grote lading zware tankmotoren die in 1998 in de Antwerpse haven onderschept werd, was onderweg vanuit Duitsland via Nederland en België naar Eritrea, zonder de nodige documenten die melding maakten van de gevoelige aard van de lading²⁸. De betrokken firma's, makelaars, tussenpersonen, advocaten, transport-

²⁶ *La Lettre du Continent*, Nr. 334, 29 Juillet 1999, p. 7.

²⁷ Stephen Ouma, *US Company joins Uganda Market*. *The East African*, July 26, 1999.

²⁸ Roger Huisman, *Antwerpse douane vrijdelt massale trafiek wapentuig*. *Gazet van Antwerpen*, 6-7 februari 1999.

bedrijven en surplus-handelaars in Duitsland, Nederland, Groot-Brittannië, België en Eritrea beweerden dat het om materieel voor landbouw-doeleinden of wegenbouw ging en dat de negentig containers dus zonder enige vergunning of begeleidende documenten voor transport en export van militaire goederen verhandeld en vervoerd konden worden. De Antwerpse handelsrechtbank moet zich nog uitspreken over de zaak, waarbij de betrokken makelaars een proces inspannen tegen verschillende Belgische overheden.

België heeft zich in de afgelopen jaren veel restrictiever opgesteld inzake export of doorvoer van wapenonderdelen of gedemilitariseerde militaire voertuigen en helikopters dan een aantal ander EU-lidstaten. Een beslissing van de vorige Belgische regering om overtollige stocks aan kleine wapens van de Belgische landmacht te vernietigen in plaats van te koop aan te bieden zette ondermeer Oostenrijk aan om gelijkaardige maatregelen toe te passen. Oostenrijk zat immers verveeld met onthullingen over de export van duizenden oorlogswapens, Oostenrijkse varianten van de FN-Fal, via een Zwitsers bedrijf aan private wapenhandelaars in Europa en de VS en aan de gevangenisautoriteiten in Botswana. De tweedehandswapens uit militaire voorraden waren zonder vergunning geëxporteerd²⁹.

Zuid-Afrika besloot onlangs ook tot de vernietiging van oude wapenvorraden. Tussen oktober 1997 en begin 1999 werden in Zuid-Afrika al 50 ton handvuurwapens, revolvers en geweren vernietigd³⁰.

²⁹ *Sicherheit/Bundesheer: Verteidigungsminister hat Kriegsmaterialgesetz eingehalten. OTS-Presseaussendung, OTS219 5 II 0185 NLA002, 9 November 1998 (Communiqué van het Oostenrijkse ministerie van Defensie over de zaak). Met dank aan dr. Peter Steyrer, parliamentary advisor "Der grüne Klub im Parlament", voor documenten en artikels uit de Oostenrijkse pers.*

³⁰ *Mandela Stops Weapon sales to Uganda, Rwanda. Africa News Service, 21 March 1999.*

Kleine wapens

Van de reuzachtige hoeveelheden kleine wapens die in de afgelopen eeuw geproduceerd zijn, het gaat om honderden miljoenen stuks³¹, blijven er vele in omloop terwijl de productie van nieuwe wapens uiteraard nog steeds doorgaat en ook steeds meer en meer landen in staat zijn zelf kleine wapens of munitie te produceren, hetzij door zogenaamde "joint production" of productie onder licentie van de traditionele producenten.

Vergelijkbare cijferoverzichten voor de verkoop van kleine wapens bestaan nauwelijks. Enkel de Verenigde Staten hebben een vrij transparant en gedetailleerd dubbel rapporteringssysteem voor de officiële export door de overheid en voor vergunningen uitgereikt aan de privé, uitgesplitst per land en met de aantallen en types van wapens die verhandeld zijn.

België rapporteert ook over wapensystemen en per regio, maar lang niet zo gedetailleerd omdat enkel totaalwaarden voor vrij breed gedefinieerde categorieën van wapens en ontvangende regio's worden vermeld. In de afgelopen twee jaar werd ook een uitsplitsing per land beschikbaar gesteld maar daarbij werd dan weer een totaalcijfer voor exportvergunningen per land vermeld zodat het precieze aandeel voor kleine wapens niet af te leiden is en dat is ook zo voor de meeste andere landen die over hun vergunningenbeleid rapporteren.

In een recent voorstel van een expertengroep die door de Verenigde Naties was aangesteld, werd de aanmaak van een internationale databank voor de handel in munitie aanbevolen. Munitie is essentieel voor de voortdurende bevoorrading van oorlogvoerende partijen. Het traceren van kleine wapen- en vooral munitiestromen is immers van het grootste belang om werkelijk te kunnen inwerken op de dynamiek en conti-

³¹ *Group of Governmental Experts presents recommendations to deal with destabilizing effects of small arms. United Nations Press Release DC/2656 (Department of Disarmament Affairs), New York, 4 August 1999.*

nuïteit van een aan de gang zijnd conflict of om een nakende geweld-uitbarsting tijdig op te sporen³².

Gebrek aan onderzoek naar kleine-wapenstromen

Hoewel in het kielzog van de landmijnencampagne de kleine wapens duidelijk op de agenda van de internationale instellingen en niet-gouvernementele campagne-organisaties zijn geplaatst, zijn wereldwijd slechts een handvol individuele onderzoekers bezig met de systematische studie van de verspreidingsmechanismen van kleine wapens.

Het gaat hier om zeer complexe mechanismen van grotendeels ongecontroleerde wapenstromen en dus om een problematiek met vele dimensies. Een eerste factor is de aard van de wapens en de kleine-wapenmarkt zelf. De grote beschikbaarheid, de 'kleinheid', de geringe vereisten en investeringen die nodig zijn voor de opslag, het transport, het onderhoud of de assemblage van de wapens draagt uiteraard bij tot de complexiteit en moeilijke controleerbaarheid van kleine-wapenstromen.

Het zijn ook deze typische kenmerken van kleine wapens die de veelheid aan actoren verklaren, de producenten, de groothandelaars, de makelaars, tussenpersonen van de leveranciers en van de ontvangers, transportmaatschappijen, verschepingsbedrijven, banken en firma's en advocatenkantoren die instaan voor de documenten.

Ook aan de zijde van de ontvangers worden onderzoekers geconfronteerd met een grote diversiteit en complexiteit. Kleine wapens zijn nu eenmaal dé wapens waarmee ook niet-statelijke actoren uitgerust zijn: guerrillabewegingen, rebellen, milities, terreurgroepen, misdaadkartels, bendes, etc... Staten leveren slechts zelden openlijk (kleine)

³² *Report of the Group of Experts on the problem of ammunition and explosives. United Nations General Assembly, A/54/155, 29 June 1999.*

wapens aan niet-statelijke actoren en dus zijn officiële gegevens over de verspreiding van kleine wapens naar dit type van actoren helemaal niet beschikbaar. Het in de Verenigde Staten opgerichte Arms Project van Human Rights Watch vormt hierop een eenzame uitzondering, maar meer en meer NGO's, overheden en internationale instellingen worden zich bewust van het gebrek aan kennis van en inzicht in de verspreidingsmechanismen van kleine wapens.

De rechtstreekse betrokkenheid van staten en dus de regulering en controle, nemen gestaag af ten gunste van de private sector. Gezien de enorme beschikbaarheid aan kleine wapens en munitie zijn niet-statelijke groepen of regeringen tegen wie een wapenembargo geldt ook absoluut niet afhankelijk van officiële kanalen en richten zij zich meer en meer tot de private of illegale markten. Met name over deze deelproblematiek, de internationale ongecontroleerde en illegale verplaatsing van wapens, bestaat erg weinig systematische kennis.

Omdat de bestrijding van ongecontroleerde wapenstromen een aan gelegenheid is van nationale politiediensten en de thematiek pas sinds kort als problematisch ervaren wordt, stuit monitoring van internationale wapenhandelstromen op een gebrek aan samenwerking en coördinatie tussen politie- en douanediens ten. De uitwisseling van informatie is gering. Bestaande samenwerking tussen politiediensten van verschillende landen beperkt zich doorgaans tot informatie-uitwisseling op het vlak van bestrijding van drughandel, terrorisme of de verspreiding van massavernietigingswapens³³. Niet toevallig zijn dat voornamelijk aandachtspunten in de internationale risico-analyses van het Westen.

³³ Zo valt bijvoorbeeld dat de Financial Action Task Force (FATF), opgericht in 1989 door de G-7 ter bestrijding van witwaspraktijken, wel melding maakt van georganiseerde misdaad, terrorismebestrijding en de strijd tegen drugs, maar geen expliciete melding maakt van illegale wapenhandel en financiële transacties in dat verband. De FATF telt 26 leden, waaronder de belangrijkste economische actoren uit Europa, Azië en Noord-Amerika en vaardigd richtlijnen uit voor financiële instellingen en banken.

Dat verklaart ook het schrijnende gebrek aan systematisch onderzoek naar kleine-wapenstromen, een probleem dat vooral ontwikkelingslanden treft of eerder als een probleem van grootstedelijke criminaliteit wordt ervaren. Volgens bronnen die zich toch wagen aan een schatting over de omvang van het probleem, zou het aandeel van kleine wapens die via illegale kanalen verhandeld worden 30 tot 40% van de totale verspreiding uitmaken. Het blijft echter de vraag op basis waarvan dergelijke cijfers afgeleid kunnen worden.

Schaarste aan informatie

De enige methode en bron van informatie over ongecontroleerde wapenstromen is 'recipient side-research', onderzoek dat gebruik maakt van de observaties over aanwezigheid of toevoer van kleine wapens aan het einde van de transactie, in de conflictgebieden zelf en vandaaruit tracht de transactie tot bij de bron te reconstrueren. Het is echter met name dat type onderzoek dat tot op heden nauwelijks gesystematiseerd is.

In de rapporten van Human Rights Watch, die overigens erg degelijk zijn en al meermaals de agenda van de VN-Veiligheidsraad beïnvloed hebben, wordt vooral naar de betrokkenheid van staten gekeken en naar de invloed van het wapenexportbeleid van overheden op de mensenrechtensituatie in conflictgebieden.

We moeten ons dus tevreden stellen met de analyse van partiële gegevens over ontdekte trafieken en inbeslagnames of uit onthullende krantenartikels of andere verslagen van waarnemers in conflictgebieden zelf. Uiteraard mag verondersteld worden dat gerechtelijke autoriteiten, inlichtingendiensten, kanselarijen of internationale veiligheidsorganisaties beschikken over vrij accurate gegevens. Toch is het onwaarschijnlijk dat ongecontroleerde wapenstromen naar en in conflictgebieden allemaal gekend zouden zijn of dat informatie over de complexe netwerken die actief zijn bij illegale transacties vrij zou circuleren tussen nationale politiediensten of inlichtingendiensten onderling.

Illegale wapenhandel is een vorm van georganiseerde misdaad waarbij de leverancier en ontvanger soms met elkaar verbonden zijn via een netwerk dat zich uitstrekt over verschillende continenten. Enkel transintercontinentale uitwisseling van gegevens en onderzoek op verschillende niveaus kan tot goede analyses leiden.

Een beperkt aantal publicaties, meestal met een militaire of paramilitaire doelgroep, geeft soms meer overzichtelijke syntheses van een aantal gekende trafieken. Indigo Press en de Jane's Defence Group richten zich met name tot onderzoeksinstituten, onderzoeksjournalisten of inlichtingen- en politiediensten. De bijdragen zijn doorgaans van onderzoeksjournalisten of onderzoekers die het gebruik van open bronnen combineren met gegevens afkomstig van inlichtingen-, politiediensten, de wapenindustrie of diplomatieke kanalen en uitgelekte documenten³⁴.

Typische huurlingenbladen als *Gung-Ho*, *Soldier of Fortune* of *Raiders* of tijdschriften voor verzamelaars van wapens of vuurwapenliefhebbers brengen soms ook verslagen van operaties "op het terrein". Met een lezerspubliek van wapenfanaten, oorlogsveteranen uit speciale interventie-eenheden of huurlingen, kan de lezer doorgaans rekenen op foto's en uiterst gedetailleerde gegevens over de wapentypes die op het terrein waargenomen zijn. De agressieve stijl en dito reclamepagina's van een aantal van deze tijdschriften moet de lezer er dan voor lief bijnemen.

Ook multinationale ondernemingen, beursspeculanten of humanitaire organisaties hebben vaak interne publicaties of zijn afnemers van de

³⁴ Een aantal relevante recente bijdragen: T. KUZIO, *Ukraine's arms exports continue to expand*. *Jane's Intelligence Review*, Vol. 9, No. 3, March 1997, pp. 108-110./C. SMITH, *The international trade in small arms*. *Jane's Intelligence Review*, Vol. 7, No. 9, Sep. 1995, pp. 427-431./A. VENTER, *Winds of war set to blow across Angola*. *Jane's Intelligence Review*, Vol. 10, No. 10, Oct. 1998, pp. 37-41./A. Venter, *Out-of-state and non-state actors keep Africa down*. *Jane's Intelligence Review*, Vol. 11, No. 5, May 1999, pp. 43-47.

bloeiende sector van private inlichtingen-denktanks, die op bestellingen dagelijkse analyses publiceren over het investeringsklimaat of de ontplooiingsmogelijkheden in risicogebieden. De groten in de sector van de gecommmercialiseerde risico-analyse recruterende enkel in circuits van voormalige militairen, inlichtingsofficieren of politiemensen en hebben, dankzij hun internationale aanwezigheid, soms betere informatie dan menige nationale inlichtingendienst. Zo is het een publiek geheim dat het inlichtingennetwerk van een multinational als Elf-Aquitaine vaak ingeschakeld wordt in het Franse Afrikabeleid en dat ook Britse, Amerikaanse of Belgische multinationals hun eigen kanalen hebben om de situatie in conflictgebieden in te schatten of zelfs te beïnvloeden. Heel wat inlichtingendiensten in Afrika hebben een ware afhankelijkheidsrelatie met dergelijke private inlichtingendiensten of risico-analysten die hun diensten voor erg veel geld verkopen³⁵.

³⁵ Een lucratieve handel in vertrouwelijke rapporten naar ondermeer Congo, leidde in 1997 in de Verenigde Staten tot een onderzoek naar de betrokkenheid van een medewerker van de nationale veiligheidsraad en van de zoon van een Belgische diplomaat die ook bij de recrutering van huurlingen en de levering van Amerikaanse helikopters aan Congo-Brazzaville betrokken zou zijn. "FBI Probes Belgian's Claim He Got Data From NSC Aide.", *The Washington Post*, 29 November 1997. "Ces réseaux à fric". *Le Soir illustré*, 1 Octobre 1997. "L'Espion qui venait du chaud". *Le Soir illustré*, 8 Octobre 1997. "Le cas Cahen: étrange". *Le Soir illustré*, 15 Avril 1997.

Gegevensanalyse

Op basis van de gecombineerde gegevens kan dan een latere analyse volgen. Een reconstructie van de reisweg die de wapens hebben afgelegd kunnen dan inzicht geven in de toevoerkanalen, de structuur van de betrokken netwerken, de complicité van externe actoren of de regionale allianties die dezelfde toevoerkanalen gebruiken. Dit vergt opnieuw diepgaand onderzoek naar de achtergronden en eigenaarsstructuur van betrokken wapenleveranciers, tussenhandelaars en hun firma's, transportbedrijven, lokale en regionale medeplichtigen, mogelijk corrupte ambtenaren of controlediensten die documenten bezorgd hebben, etc...

Mogelijk wordt in de loop van dit onderzoek ook de politieke economie van het conflict en de financiering van de betrokken partijen duidelijker. Onder ideale omstandigheden zou ook het voorspellen van nakende gewelduitbarstingen aan de hand van een geobserveerde wapenopbouw mogelijk moeten zijn. Mogelijk is ook onderzoek van de financiering van niet-statelijke actoren in conflictgebieden of van oorlogseconomieën - ook onderzoek dat nog absoluut in de kinderschoenen staat - deels gebaat bij dergelijke analyses.

De structuur van de netwerken

Bij illegale of clandestiene trafieken zijn de actoren niet uitsluitend staten en dus krijgen onderzoekers te maken met een relatief grote hoeveelheid particuliere betrokkenen. We onderscheiden vier groepen actoren die bij illegale wapenhandel naar en in Afrika betrokken zijn en die middels al dan niet stabiele en duurzame netwerken opereren:

1. Financiers:

de financiering van wapenhandel naar de regio heeft soms te maken met religieuze, politieke, culturele of historische (koloniale) affiniteiten met een van de betrokken groepen, maar doorgaans is onversneden winstbejag het enige motief. Een recent verschijnsel is de opvallende betrokkenheid van multinationale ondernemingen of andere economische actoren bij de financiering van sommige oorlogvoerende partijen.

Tot die economische actoren behoren ook criminele groepen die van de chaos die heerst in conflictgebieden gebruik maken om ongecontroleerde drugtrafiek, witwasoperaties of andere illegale activiteiten te organiseren in alliantie met betrokken partijen.

De meest alarmerende gegevens in dit verband zijn vermoedelijke drugtrafiek in Centraal-Afrika³⁶, contracten die Italiaanse industriële afsloten met Somalische krijgsheren voor het dumpen van giftig afval³⁷ of de operaties van tal van voortvluchtige criminelen in de entourage van sommige krijgsheren in West-Afrika³⁸.

Verschillende bronnen maakten in het afgelopen jaar gewag van wapentrafiek via Oeganda naar Unita-rebellen in Angola. De zware wapens waarover Unita sinds kort beschikt werden deels via Oeganda geleverd³⁹. Naast Zambia, Tanzania en sinds kort de Centraal-Afri-

³⁶ *Final Report of the International Commission of Inquiry (Rwanda). UN-Document S/1998/1096, 18 November 1998.*

³⁷ *UN to probe toxic waste dumping in Somalia. Reuters, Sept 9, 1992. IPIS beschikt over een politiedocument gericht aan de nationale procureur in Italië, waarin gewag wordt gemaakt van wapenhandel en handel in giftig afval. De betrokkenen zijn Italiaanse en Israëlische bedrijven en tussenpersonen, en ondermeer krijgsheren in Somalië.*

³⁸ *Begin 1999 werd in Sierra Leone een Israëlische eigenaar van een wapenfirma gearresteerd voor wapenleveringen aan de rebellen. De man werd al sinds het einde van de jaren '80 gezocht door de autoriteiten in Colombia waar hij de privé-milities van de drugcartels had bewapend en opgeleid en had een veilig heenkomen gevonden in Liberia, dat de rebellen in Sierra Leone steunt. Een staatsgreep in Sierra Leone, om de verdreven president terug aan de macht te brengen, werd met medeweten van het Britse ministerie van Buitenlandse Zaken gefinancierd door een speculant van Aziatische afkomst, die in Canada zijn uitlevering aan Thailand afwacht.*

³⁹ *"Aid Networks for Unita". The Indian Ocean Newsletter nr. 850 20.03.99/ "Angola: Ukrainian weapons reportedly reach Angolan rebels via Uganda." Maputo, Radio Mozambique, 11 Dec. 1998, via BBC./Howard Barrel, "Unita's six new MiGs shift balance of power. Johannesburg, Daily Mail & Guardian, April 1 1999.*

De rol van diamant, een cashproduct bij uitstek, is hierin ontegensprekelijk groot. Negentig procent van de wereldwijde handel in ruwe diamant vindt plaats in Antwerpen. Naast de diamant die onder toezicht van het De-Beerskartel wordt geïmporteerd, wordt de helft van de ruwe diamant rechtstreeks geïmporteerd vanuit de zogenaamde "outside-markten". De top tien van deze markten wordt gedomineerd door een aantal Afrikaanse landen, Angola, Congo-(Zaire), Liberia, Sierra Leone, Guinee, Gambia, de Centraal-Afrikaanse Republiek en Zuid-Afrika⁴⁰. Grote hoeveelheden van de diamanten die via die landen verhandeld zijn, hebben hoedanook een rol gespeeld in de financiering en bevoorrading van partijen die betrokken zijn bij conflicten, hetzij nationale strijdkrachten, hetzij rebellen, hetzij derde landen betrokken bij een van de conflicten. Het VN- en Europees embargo tegen diamanten afkomstig uit door Unita gecontroleerd gebied, is in dat verband vrij uniek maar diamant speelt ook bij de conflicten in West-Afrika en het huidige conflict in Congo-(Zaire) een belangrijke bron van inkomsten⁴¹, zowel aan regeringszijde als aan de zijde van de rebellen. Het diamantkartel De Beers opende eind 1998 comptoirs in Kigali, duidelijk een maatregel die wijst op toenemende trafiek van diamant via Rwanda die samenvalt met de betrokkenheid van Rwanda in Oost-Congo en de alliantie tussen Unita, Rwanda en Oeganda naar aanleiding van het recente conflict. Rwanda produceert zelf geen diamant.

⁴⁰ *Hoge Raad voor Diamant, Jaarverslag 1998, p. 11.*

⁴¹ *Voor een beschrijving van de rol van diamant in het conflict in Angola: "A Rough Trade: The Role of Companies and Governments in the Angolan Conflict". London, Global Witness, 1999, 14 p. (Exemplaren van het rapport zijn beschikbaar bij IPIS).*

kaanse Republiek, speelt Oeganda zeer zeker een rol als draaischijf voor de regio. Zuid-Afrikaanse wapens die in 1996 aan Oeganda geleverd werden, doken op in Soedan⁴². Ook twee van vier gevechtshelikopters die aan Oeganda geleverd werden door tussenkomst van een Brits bedrijf, bleken uiteindelijk bestemd voor Rwanda⁴³. De aanwezigheid van Amerikaanse speciale eenheden in Oeganda en de opgedreven aanwezigheid van Amerikaanse inlichtingendiensten in het land naar aanleiding van aanslagen tegen Amerikaanse ambassades en toeristen, maken het onwaarschijnlijk dat hiervoor niet minstens gedoogsteun zou bestaan.

Voorts wordt ook verondersteld dat de voormalige generaals van het Mobutu-regime ondermeer via Kampala actief zijn in wapenhandel-activiteiten. Mobutu en een aantal hoge officieren en zakenlui uit zijn entourage waren lange tijd de bevoorrechte leveranciers van Unita. Ze bechikten daarvoor over een aantal private luchtvaartmaatschappijen die in verband werden gebracht met diamant en wapentrafiëken en waarvan ze eigenaar of mede-eigenaars waren. In dat verband werden ondermeer Service Air, Air Excellence en Scibe Airlift vermeld⁴⁴, die respectievelijk onder controle van gewezen chef van de garde civile generaal Baramoto, van Kongolo Mobutu en van de zakenman Bemba Saolana opereerden. De laatste is tegenwoordig minister in de Kinsjasa, de eerste wordt door verschillende bronnen in verband gebracht met de financiering van de rebellie in Congo⁴⁵.

⁴² South Africa arms 'used by Sudan rebels'. Kenya, *The Nation*, 3 March 1997./ Ray Bonner, "New Weapons Sales to Africa Trouble Arms-Control Experts". *New York Times*, december 6, 1998./Bulgaria: Money Talks - Arms Dealing with Human Rights Abusers. Washington D.C., Human Rights Watch, April 1999, pp. 51-53.

⁴³ Rwanda Denies Blaming Rwanda on Choppers. *New Vision* (Kampala), May 18, 1999.

⁴⁴ James RUPERT, Zaire reportedly selling arms to Angolan ex-rebels. *The Washington Post*, March 21, 1997.

2. Groothandelaars in wapens, organisatoren en makelaars:

de rol van privé-actoren neemt toe. In veel gevallen gaat het niet om echte "wapenhandelaars" in de enge betekenis maar om zakenlui met contacten in de conflictregio zelf én in regio's waar wapenvoorraden beschikbaar zijn. Het zijn deze makelaars die de leveranciers en de cliënten met elkaar in verbinding brengen en de wapenhandelnetwerken organiseren. Opvallende aanwezigen in deze netwerken zijn particuliere actoren uit de oude "sanctions-busting netwerken", professionele handelaars en trafikanten die ook tijdens de Koude Oorlog, toen vaak onder de hoede van Navo- of Warschaupact lidstaten, actief waren in clandestiene bewapening van regeringen of niet-statelijke groepen in Afrika of Latijns-Amerika.

Het embargo tegen apartheid bijvoorbeeld, heeft als een neveneffect een bloeiende smokkel in grondstoffen, ivoor, drugs en wapens teweeggebracht die door het blanke minderheidsregime gecontroleerd werd. De netwerken die daarin actief waren, hebben de afschaffing van apartheid goeddeels overleefd en een groot aantal van de betrokkenen is vandaag actief in of met de Grote-Merenregio of in Angola. Ters Ehlers, de vroegere secretaris van de Zuid-Afrikaanse president Botha, verkocht in 1994 grote hoeveelheden wapens aan een vertegenwoordiger van het voormalige Rwandese regime in Goma⁴⁶. Een jaar

⁴⁵ In mei 1998 zouden zowel Jonas Savimbi als de nummer twee van UNITA in Kampala ontvangen zijn, in dezelfde periode gaat een afvaardiging van voormalige Mobutu-generaals naar Kigali. Collete Braeckman, *L'Enjeu Congolais: L'Afrique centrale après Mobutu*. Paris, Fayard, 1999, pp. 343-346. Een andere bron meldt een ontmoeting, begin augustus 1998, in Lubumbashi, tussen hoge officieren van de UNITA-rebellen, drie voormalige Mobutu-generaals en inlichtingenofficieren van Oeganda en Rwanda, met het oog op de bewapening en financiering van rebellen in Angola. *Observatoire Géopolitique des Drogues, Rapport annuel 1997/1998*. Paris, Octobre 1998, p. 143.

⁴⁶ Rwanda/Zaire, *Rearming with Impunity: International Support for the Perpetrators of the Rwandan Genocide*. Human Rights Watch/Arms Project, Washington D.C., May 1995.

later werd in Namibië een toestel aan de grond gehouden dat onderweg was naar het rebellengebied in Angola. Ehlers werd opnieuw genoemd als opdrachtgever⁴⁷. Volgens onze informatie zijn Ehlers en een aantal van zijn kompanen sindsdien actief vanuit Zambia⁴⁸.

Billy Rautenbach, de huidige bestuurder van het staatsmijnbouwbedrijf Gécamines in Congo-(Zaire), zou volgens sommige bronnen de handelspartner zijn van een zakenman in Zimbabwe, die in de jaren '80 het hoofdkantoor van zijn bedrijvengroep in Antwerpen had. Aan het eind van de jaren '80 bleek bij onderzoek in België en later ook in Nederland en Zwitserland, dat het bedrijf op grote schaal wapens had gesmokkeld naar het blanke minderheidsregime in Rhodesië, naar Zuid-Afrika en naar Irak. In het laatste geval ging het ondermeer om anderhalf miljoen landmijnen⁴⁹. De schatrijke betrokkene die vandaag voornamelijk actief is in de toerisme-industrie, de sportwereld en de handel in tabak, staat op goede voet met een aantal invloedrijke politici in Zimbabwe, die rechtstreeks betrokken zijn bij commerciële contracten in Congo. Het Kabila-regime kan in ieder geval rekenen op militaire steun vanuit Zimbabwe. Al tijdens de AFDL-rebellie in 1997 zou Zimbabwe grote hoeveelheden wapens geleverd hebben, uit eigen stocks en aangevoerd vanuit Noord-Korea⁵⁰.

⁴⁷ Ehlers linked to flights in Namibian flightsy. *Weekly Mail & Guardian (South Africa, March 8, 1996)*.

⁴⁸ Veldonderzoek in Zambia, interviews met J. Potgieter (ISS).

⁴⁹ Arms Sales: The Casalee Mystery. *Intelligence Newsletter Nr. 191, 08/04/92*. *Africa Confidential* brengt de vroegere eigenaar van Casalee in verband met Rautenbach én met wapenleveringen aan Congo-(Zaire): "Zimbabwe/Congo: Big Wheels. *Africa Confidential*, 14 May 1999. Aanvullende informatie: interview Brian Wood met de Zuid-Afrikaanse oorlogsfotograaf John Liebenberg (18 november 1996): in november 1996 zouden een groot aantal vrachtwagens van *Wheels of Africa* (het bedrijf van de Rautenbach-familie) in Lubumbashi in beslag genomen zijn. Daarbij zou het ook om wapentrafiëken en bevoorradings van Unita gegaan zijn. Jean-Pierre Neirinx, de van oorsprong Belgische partner van Rautenbach zou bij de inbeslagname aanwezig geweest zijn.

Voor zijn arrestatie was de veroordeelde man naar Zuid-Afrika gevlucht waar hij zich in 1996 opnieuw probleemloos registreerde als wapenhandelaar. Zijn partner daar was Jean Bultot, de Belgische voormalige gevangenisdirecteur die in verschillende officiële onderzoeken naar de activiteiten van de Bende van Nijvel, als mogelijke verdachte opdook. Na zijn rol als leverancier van de strijdende partijen in voormalig Joegoslavië werd de Belgische wapenhandelaar afnemer van wapenleveranciers in Kroatië⁵¹. De wapens kwamen deels op de Belgische en Europese markt terecht, soms in het criminele circuit, en anderzijds was de man ten tijde van zijn arrestatie druk doende contacten te leggen in tal van Afrikaanse spanningsregio's. Een lading raketlanceerders die in een depot in Zuid-Afrika werden aangetroffen waren naar men vermoedt bestemd voor Ethiopië⁵². Tal van Belgische medeplichtigen die ondervraagd en aangehouden werden, maakten ook gewag van duizenden M-16s (Amerikaanse geweren) waarvan er honderdduizenden door de Verenigde Staten in Vietnam werden achtergelaten en waarvoor nu, ruim vijftig jaar later Afrikaans cliënteel gezocht werd. De makelaar in Kroatië die de M-16s kon leveren, was een Fransman met een Indochina-verleden, waarvan men het spoor bijster is⁵³. De andere Brusselse handelaar waarvan sprake is tot op vandaag actief. Vermoed wordt dat hij ongemoeid gelaten wordt, vanwege goede contacten met de Brussels politie waarvan de officieren oefenen in zijn schietclub.

⁵⁰ *Zim Arms Used to Topple Mobutu. The Zimbabwe Independent, August 22, 1997*. Contracten tussen Zimbabwe Defence Industries en de Kabila regering zouden een waarde hebben van 53 miljoen \$US: "Zimbabwe's Elite Turn Strife in Nearby Congo Into Quest for Riches". *Wall Street Journal*, October 12, 1998.

⁵¹ IPIS beschikt over de copie van een pleidooi dat de verdachte opstelde om zijn uitwijzing in Zuid-Afrika te voorkomen en waarin hij zijn rol als wapentraffikant uiteenzet.

⁵² Interview met de Zuid-Afrikaanse politie-officier die de Belgische wapenhandelaar ondervroeg.

⁵³ Interviews met politiemensen betrokken bij de zaak.

Ook Belgen of in België gevestigde bedrijven zijn als makers betrokken bij trafieken naar de regio, sommigen ook vanuit Zuidelijk-Afrika. Een wapenhandelaar uit het Brusselse werd er in een Britse tabloid van beschuldigd de uitvoerder te zijn van een enorm contract voor de voormalige Congolese president Lissouba, die vanuit Londen zijn comeback voorbereidde. De mega-operatie, waarmee Lissouba de huidige president Sassou van de macht wilde verdrijven, voorzag in de levering uniformen, tanks, kleine wapens, artilleriegeschut, communicatie-apparatuur en buitenlandse huurlingen. Een document waarvan een kopie in de krant werd afgedrukt en dat door de ex-president was ondertekend, machtigde de Brusselse wapenhandelaar met de levering van de wapens, ter waarde van 40 miljoen £⁵⁴.

Dezelfde handelaar, maar met een andere firma, zou in 1996 ook getracht hebben gevechtsvliegtuigen aan Mobutu te leveren, via contacten met Kongolo Mobutu⁵⁵. In een recente bron werd melding gemaakt van onbetaalde facturen ter waarde van 175 miljoen \$US aan het Brusselse bedrijf in de Congolese staatsboekhouding⁵⁶. Datzelfde bedrijf dook ook al op bij een onderzoek naar de activiteiten van een andere wapenhandelaar die momenteel in de Belgische gevangenis zit en veroordeeld werd voor illegale wapenhandel naar de oorlogvoerende partijen in Bosnië. Bij een huiszoeking hij zijn grotendeels illegaal opgeslagen voorraad wapens te hebben opgeslagen bij het Brusselse bedrijf⁵⁷.

⁵⁴ *Blood on our hands. The Mirror, 8 March 1999.*

⁵⁵ *IPIS-Interview met Belgische ambtenaar.*

⁵⁶ *La Lettre du Continent, Nr. 310, 23 Juillet 1998.*

⁵⁷ *Interviews met betrokken rijkswachters, februari 1999.*

3. Medeplichtigen:

hiermee worden ambtenaren of vertegenwoordigers van staten (diplomaten, militaire attachés, douane-, politiemensen, luchthaven- of havenautoriteiten), vertegenwoordigers of personeelsleden van wapenbedrijven of militairen bedoeld die vanuit hun officiële of legitieme activiteiten toegang hebben tot of betrokken zijn bij de handel of het faciliteren van handel in wapens. Een andere vaak voorkomende categorie onder deze noemer zijn voormalige militairen of mensen uit inlichtingen- of politiediensten die hun expertise en vroegere contacten te gelde maken of terecht kunnen bij private militaire bedrijven die in conflictgebieden opereren.

Er zijn ook tal van voorbeelden waarbij de bevoorradingskanalen van VN-vredesoperaties misbruikt worden voor wapenhandel-activiteiten.

Tenslotte keren de namen van een aantal wapenproducerende of -exporterende landen steeds terug in het lijstje van leveranciers van illegale netwerken: Armscor/Denel en zijn dochterbedrijven in Zuid-Afrika, Kintex en Arsenal in Bulgarije, Technika in Hongarije, het MIL-bureau (producent van gevechtshelikopters) in Rusland en dochterondernemingen in WitRusland en Oekraïne, etc... zijn staatsbedrijven waarvan de betrokkenheid bij illegale wapenhandel, met name naar Afrika, uitvoerig werd gedocumenteerd in tal van rapporten.

4. De rol van transportbedrijven

het transport van wapens is een vitale schakel in de illegale trafieken. Het is meteen ook het meest zichtbare en makkelijkst traceerbare aspect in een internationale wapentransactie.

Transport over de weg in de conflictregio's zelf, per schip of per cargovliegtuig wordt doorgaans georganiseerd door particulieren en bedrijven die enige expertise ontwikkeld hebben op dit terrein. Hier valt ook de rol op van piloten, bevrachters of chauffeurs met een militaire achtergrond of een Koude-Oorlogsverleden, niet zelden gaat het om

mensen en bedrijven die ook overheden of zelfs humanitaire organisaties onder hun cliënteel tellen.

Private luchtvaart- of scheepvaartbedrijven kunnen voor rekening van derden ingeschakeld worden maar soms zelf ook tot organisatoren van internationale wapenhandelstransacties gerekend worden. De luchtvaart-

Het Argentijnse contingent van de VN-vredesmacht in het voormalige Joegoslavië was betrokken bij het organisatie van massale leveringen van wapens aan Kroatië, met medeweten van de Argentijnse regering en de president én betrokkenheid van, alweer, een Belg. Er werden via deze weg minstens 6.500 kubieke ton wapens geleverd aan Kroatië⁵⁸. Na afloop van het conflict in Bosnië keerden moslimtroepen van het regeringsleger van een training in Turkije terug, vergezeld van VN-containers die volgestouwd waren met mortieren en zwaar artilleriegeschut⁵⁹. Een ander voorbeeld is dat van een privaat ontminingsbedrijf actief in Rwanda met financiering van de USAID en de Verenigde Naties, dat betrokken geweest zou zijn bij de levering van kleine wapens in 1996⁶⁰. In Angola is een van oorsprong Belgisch ontminingsbedrijf betrokken bij de recruterende en inzet van huurlingen⁶¹.

⁵⁸ "Varying Reports Reveal Arms Sales to Bolivia", *Buenos Aires Clarin in FBIS Daily Report*, FBIS-LAT-96-105, May 28, 1996. 'Un olvidado testimonio ilumina la trama secreta. La Nacion (Buenos Aires) 15.06.98./Armas: la venta fue entre gobiernos, La Nacion, Buenos Aires), 25/01/95. Aanvullend: correspondentie met Daniel SANTORO, de Argentijnse auteur van het boek "Venta de armas: hombres del gobierno" (Editorial Planeta, Buenos Aires 1998), over de betrokkenheid van een wapenhandelaar met een crimineel verleden in België (maart 1999).

⁵⁹ "Bosnia Reported to be Smuggling Heavy Artillery", *The New York Times*, 8 November 1996.

⁶⁰ L. DUKE, *Military Role of the US in Rwanda was Extensive*. *International Herald Tribune*, August 18, 1997.

⁶¹ J. Peleman & F. Misser, *Huurlingen: Veiligheid te koop. De Wereld Morgen*, Vol. 32, Juni 1998, pp. 4-11.

industrie, met name in Afrika, is ook grotendeels in private handen. Meestal gaat het om buitenlandse eigenaars met lokale partners en tientallen namen van kleinere cargo-maatschappijen in Afrika zijn in de afgelopen jaren in verband gebracht met wapenhandel. In het eerder geciteerde document van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken, valt de volgende passage op:

Deze actoren werken samen vanuit netwerkstructuren. Dat hoeft niet te betekenen dat alle betrokkenen partners zijn van elkaar, soms is er ook sprake van bitterharde concurrentie, maar de handel van wapens naar Centraal-Afrika veronderstelt professioneel opgezette constructies in tal van landen. Daarom mag er van uitgegaan worden dat een aantal van deze netwerken gestructureerd zijn als heuze transnationale ondernemingen, waarvan de hoofdkwartieren voortdurend verplaatst kunnen worden om nieuwe routes te activeren of om tijdelijk uit het gezichtsveld te verdwijnen, bijvoorbeeld wanneer de pers of justitie lucht krijgen van de trafieken.

Een typevoorbeeld van zo'n netwerk heeft een administratief of coördinerend hoofdkwartier in een westers land waar goede internationale communicatie en organisatie mogelijk zijn. Er moet ook toegang zijn tot beschikbare wapenvorraden en hierin speelt Oost-Europa geen exclusieve, maar toch een belangrijke rol. Rusland, Wit-

"Na Kampala's militaire interventie in Congo-Kinshasa in 1998, was de toename van de wapenstromen zo massaal, dat minstens vijf in Oost-Afrika aanwezige private cargo-maatschappijen samen (Air Alexander International, Busy Bee, Sky Air, Planet Air en United Airlines) en Soedanese, Oegandese en mogelijk nog andere regionale militaire toestellen wapens en andere goederen naar Oost-Congo begonnen te transporteren"⁶².

⁶² "Arms and Conflict in Africa", *ibid*.

Rusland, Oekraïne, Kazachstan en Bulgarije zijn de belangrijkste leveranciers. Voorts wordt gebruik gemaakt van bestaande verbindingslijnen met Afrika. Het kan gaan om oude koloniale contacten, de aanwezigheid van partners op het terrein (buitenlandse ondernemingen, lokale zakenlui, diplomaten, etc...) en regelmatige en liefst legitieme luchttransport- of scheepvaartroutes naar de regio die de permanentie van de verbinding en de communicatie tussen de zenders en ontvangers van de wapens garanderen. In Afrika zelf zijn een aantal luchthavens en havens betrokken bij de verdere verschepping of 'dispatching' naar de uiteindelijke ontvangers. Overheden die vergunningen uitreiken voor wapenexport naar buurlanden van landen die in een conflict verwickeld zijn, lijken zich soms niet bewust van de rol die buurlanden van conflict-regio's spelen in de bevoorrading.

Met uitzondering van China, dat vrij openlijk aan zowat aan alle regimes in Centraal-Afrika levert en daarvoor meestal schepen gebruikt, ligt de nadruk op luchttransport. Een aantal luchthavens spelen in de trafieken een belangrijke rol. Burgas in Bulgarije, Chisinau in Moldova, een aantal luchthavens in Rusland, Sharm el-Sheikh in de Verenigde Arabische Emiraten, Lanseria in Zuid-Afrika en Oostende in België zijn de luchthavens die het vaakst opduiken in onderzoeken naar wapenhandelnetwerken. Regionaal spelen ook de luchthavens van Entebbe, Kigali, Goma, Luanda, Lusaka en mogelijk El Doret in Kenia een belangrijke rol⁶³. Zuid-Afrika wees onlangs 43 piloten uit die verdacht werden van clandestiene vluchten naar Centraal-Afrika⁶⁴, vanuit een van de vele kleinere en slecht gecontroleerde luchthavens in Zuid-Afrika. In het kleine koninkrijkje Swaziland werd in 1998 een officieel onderzoek gestart naar de activiteiten van meer dan twintig luchtvaartmaatschappijen

⁶³ De enige commerciële operator die sinds de bouw van de luchthaven in El Doret actief was, was African Airlines International. In september 1997 legde Tanzania het bedrijf een verbod op voor het gebruik van het Tanzaniaanse luchtruim, vanwege betrokkenheid bij vluchten naar Burundi, waartegen op dat moment een regionaal embargo gold.

⁶⁴ Angola News Online, Edition 29, 9 April 1999.

tjes die zich plotseling in het land geregistreerd hadden en verdacht werden van wapensmokkel⁶⁵.

Onschuldig Oostende

Een aantal luchtvaartmaatschappijen die tot 1997 in Oostende gevestigd waren hebben hun activiteiten deels verlegd, maar ondanks alle tegenspraak van verschillende Belgische overheden, lijdt het geen enkele twijfel dat de verdachte bedrijven wel degelijk een sleutelrol vervullen in de wapenhandel naar Afrika⁶⁶. Een kort overzicht:

Skyair, Seagreen, Grecoair, Occidental, AirCess, ATO, New ITS, Liberia World Airlines, Air Atlantic Cargo, Scibe, allemaal namen van bedrijven die meermaals betrokken waren bij geobserveerde wapenleveringen en die een of andere band met België hebben of hadden. De Amerikaanse eigenaar van Seagreen, dat inmiddels niet meer bestaat maar dat tot 1996 vanuit België opereerde, werd begin 1999 in Zambia opgepakt door het lokale anti-drugbrigade. De betrokkene was intussen eigenaar geworden van de geprivatiseerde Zambiaanse nationale luchtvaartmaatschappij Aero Zambia en werd ook verdacht van trafieken naar Unita en Congo⁶⁷.

Toestellen van de TAN Group en AirCess, twee bedrijven met dezelfde eigenaars die tot 1997 kantoor hield in Oostende, zijn bij het sanctiecomité van de Verenigde Naties gekend als een bedrijf dat wapens

⁶⁵ Ex-minister admits registering 'war' planes. *The Swazi Observer*, January 11, 1999. 'SD being used for arms smuggling to Angola?', *The Swazi Observer*, May 21, 1999. Aanvullend: uitvoerige correspondentie met P.Lott, een Zuid-Afrikaans luchtvaartexpert die een onderzoek uitvoerde voor de regering in Swaziland, voorjaar 1999.

⁶⁶ Een onderzoek van de staatsveiligheid dat uitgevoerd werd naar een aantal van deze bedrijven werd nooit openbaar gemaakt.

⁶⁷ Aero Zambia linked to UNITA arms. *THE POST (Zambia)*, January 28 1999. 'Arms Link Exposed', *Times of Zambia* February 4, 1999. Onderzoek en interviews in mei in Zambia in het kader van Nisat-rapport, Brian Wood & Johan Peleman, verschijnt najaar 1999.

levert aan UNITA⁶⁸. Sinds het eerder gemelde onderzoek in Swaziland én in Zuid-Afrika mogen toestellen van AirCess en zijn eigenaars inmiddels niet meer opereren vanuit deze landen⁶⁹. Bij verschillende interviews die we hadden met luchtvaartautoriteiten en diplomaten in beide landen, werd gewezen op banden met de Russische of Oekraïense mafia en clandestiene activiteiten van voormalige KGB-officieren. Een van de eigenaars heeft een verleden als trafikant naar Afghanistan. De Zuid-Afrikaanse autoriteiten bezorgden ons de nummers van minstens vijf paspoorten en valse namen die de man gebruikt. Hij en zijn Belgische vennoot hebben zich intussen in de Centraal-Afrikaanse Republiek gevestigd waar ze actief zijn in lokale diamanttransporten en voortdurende wapentrafiëken. De Belgische vennoot zou een achtergrond hebben als piloot voor het Saoedische koningshuis en een tijdlang officieel vertegenwoordiger geweest zijn van het Liberiaanse luchtvaartregister in Londen⁷⁰.

Een aantal toestellen van de bedrijvengroep werden onlangs ook in Equatoriaal Guinea geregistreerd, dat een nieuwe draaischijf voor illegale wapen- en diamanttrafiëken dreigt te worden, zowel voor Centraal- als voor West-Afrika. Angola maakte in 1999 nog gewag van wapenleveringen en de recrutering van huurlingen in Oost-Europa via de contacten in Oekraïne van de eigenaars van dit bedrijf⁷¹.

⁶⁸ De Liberiaanse tak van het bedrijf AirCess, dat bestaat uit een cluster met verschillende namen die minstens twintig zware cargo-toestellen controleren, komt voor op een lijst van het VN-sanctiecomité voor Angola (Unita).

⁶⁹ SD being used for arms smuggling to Angola?, *The Swazi Observer*, May 21, 1999. Correspondentie en interview met P. Lott, Zuid-Afrika, mei 1999.

⁷⁰ Eigen IPIS-onderzoek, interviews in Oostende, Lanseria en Johannesburg (Zuid-Afrika), Lusaka (Zambia), briefwisseling met en telefonische interviews met ambassadeur van Swaziland in Brussel. Een Oostendenaar bezorgde in 1996-1997 ook gegevens aan Belgische parlementsleden en aan het kabinet Ontwikkelingssamenwerking over de bedrijvengroep. IPIS beschikt over copies van deze documenten.

Occidental, waarvan de activiteiten in Oostende begin 1999 werden opgeschort nadat de geleaste Boeing in Bratislava (Slovakije) neerstortte, werd in het afgelopen jaar door minstens drie bronnen vernoemd voor jarenlange betrokkenheid bij illegale wapenhandel. Het bedrijf, dat een grote opslagruimte in Oostende huurt, is deels in handen van een Belg die in de jaren '80 al zaken deed met Mobutu en wiens vader als kabinetsmedewerker voor Van den Boeynants werkte, toen die minister van Defensie was⁷². Het bedrijf werd in een rapport van Oxfam ook genoemd naar aanleiding van transport van wapens dat aanvankelijk in België geweigerd werd maar daarna gewoon via de luchthaven van Kent in Groot-Brittannië getransporteerd werd⁷³.

SkyAir, tot in 1997 opererend vanuit Oostende, was betrokken bij meerdere recente illegale wapenleveringen aan Sierra Leone, kennelijk voor leveringen aan beide partijen in het conflict, en aan Angola⁷⁴.

ATO een cargomaatschappij in Kinsjasa is van een Belgische eigenaar die bescherming genoot van Honoré N'Gbanda, het gewezen hoofd van de presidentiële veiligheidsraad van Mobutu. In februari 1997 werd de maatschappij door de Zairese luchtvaartautoriteiten gesanctioneerd

⁷¹ IPIS-onderzoek. De gegevens hiervan zullen gepubliceerd worden in het najaar van 1999. Brian Wood & Johan Peleman, onderzoek uitgevoerd voor het Norwegian Initiative on Small Arms Trade, Basic en IPIS, Oslo/Londen/Antwerpen, 1999.

⁷² "British firms arming Sierra Leone rebels". *The Sunday Times* (London), January 10, 1999. M. Honigbaum, A. Barnett, B. Johnson-Thomas. "British pilot flies arms to Sudan". *The Observer* (London), 14 March 1999. M. Honigbaum & A. Barnett, "UK Firms in African Arms Riddle". *The Observer*, 31 January 1999. Aanvullend: interview met W. De Bock (De Morgen) en Thomas Scheuer (Focus, München) die beiden onderzoek deden naar de Belgische eigenaar van Occidental.

⁷³ Out of control. the loopholes in UK controls on the arms trade. London, Oxfam-UK, December 1998. 28 p.

⁷⁴ M. Gillard, P. Wintour and D. Connell, Second British firm caught in Foreign Office arms web. *The Observer* (London), May 10, 1998./

voor het gebruik van valse vluchtdocumenten⁷⁵. In januari 1998 werd een toestel van dezelfde Belgische eigenaar door de Angolese luchtmacht aan de grond gezet. De bemanning en de passagiers, Zuid-Afrikaanse huurlingen en voormalige Angola-veteranen, werden in staat van beschuldiging gesteld en gevangen genomen. Een DC-4 van ATO was gecharterd door een in Zuid-Afrika gekende trafikant, die inmiddels ontsnapte uit de Angolese cel⁷⁶. De eigenaars van ATO zijn inmiddels onder een andere naam geregistreerd in Congo-Brazzaville, maar houden kantoor in Kinsjasa⁷⁷.

Air Atlantic Cargo, tot 1997 actief vanuit Oostende, werd ook voor trafieken naar de rebellen in Sierra Leone gebruikt. Britse douanediensten zouden een onderzoek geopend hebben naar zowel SkyAir als Air Atlantic, maar om onduidelijke redenen werden beide onderzoeken stilgelegd⁷⁸. Een toestel van Air Atlantic Cargo zou ook betrokken zijn geweest bij de kaping van een toestel door Congolese rebellen, begin augustus 1998, in een poging om een westelijk front tegen Kinshasa te openen. Het was deze spectaculaire operatie die aanvankelijk leidde tot

⁷⁵ James RUPERT, *Zaire reportedly selling arms to Angolan ex-rebels. The Washington Post*, March 21, 1997.

⁷⁶ John Grobler, Tangeni Amupadhi & Chris Gordon, "Jailed South Africans flew trucks to Unita.", *Weekly Mail & Guardian*, May 1 1998./J. Gobler, "Unita's supply routes blocked". *Weekly Mail & Guardian*, February 6, 1998./Interviews met P. Lott, luchthavencommandant op de luchthaven van waarop de operatie werd opgezet.

⁷⁷ Cargo Express Congo (Subsidiary of ATO-Air Transport Office), liet de DC-4 registreren in 1997 in Congo-Brazzaville. Het huidige adres van het bedrijf is Av. de l'Equateur 131, BP 180, Kinshasa, DRC. (JP Airline Fleets International - Glattburg, Switzerland, Bucher & Co., 1999.

⁷⁸ M. Gillard, P. Wintour and D. Connell, *Second British firm caught in Foreign Office arms web. The Observer* (London), May 10, 1998./British firms arming Sierra Leone rebels. *The Sunday Times* (London), January 10, 1999./M. Honigbaum, A. Barnett, B. Johnson-Thomas. *British pilot flies arms to Sudan. The Observer* (London), 14 March 1999.

inname van de Inga-dam en de interventies van Angola in het Congo-conflict⁷⁹. Tenslotte was het bedrijf betrokken bij verschillende wapenleveringen aan de strijdende partijen in Congo-(Zaire), waarbij ook voormalige Belgische pantservoertuigen in de regio opgedoken zouden zijn⁸⁰. Ook het recente rapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken vermeldt Sky Air.

Gebruikte technieken

De complexiteit van de netwerken wordt nog opgedreven omdat bij illegale transacties tal van omwegen en tussenpersonen worden gebruikt of andere maskerende technieken die de traceerbaarheid van de transacties en de betrokkenen moeten bemoeilijken. Illegale wapentransacties hebben meestal wel minstens een schijn van legitimiteit maar de mogelijkheden geboden door toenemende deregulering in de internationale economie worden ten volle benut.

Zelfs bij legale wapentransacties tussen staten worden vaak private bemiddelaars ingeschakeld die miljardendeals weten af te handelen middels firma's in een derde land. Dergelijke bedrijfjes hebben zelden een maatschappelijk kapitaal van meer dan een paar honderdduizend franken en zijn liefst offshore geregistreerd, zodat de identiteit van de betrokkenen of de ware toedracht van de zaak nauwelijks te achterhalen is. Heel vaak gebruiken zowel exporterende als importerende staten elk hun makelaars en juristen die de praktische en technische kant van een gesloten overeenkomst over de grenzen heen afhandelen.

Bij illegale wapenhandel is dat wezenlijk niet anders. Als gerechtelijke onderzoekers trachten om illegale wapenhandelaars te vervolgen door bij-

⁷⁹ Howard French, "Hijacking links Rwanda to Congo rebels". *The Guardian*, August 11, 1998. Aanvullende informatie: IPIS-interview met Brian Moss, voormalig werknemer van Air Atlantic Cargo, Oostende 10 augustus 1998.

⁸⁰ Mark Honigbaum and Anthony Barnett, "UK firms in African arms riddle". *The Observer*, 31 January 1999.

voorbeeld de financiële verrichtingen van een verdachte te reconstrueren, stoten ze vaak op een complexe constructie van firma's, offshore-bankrekeningen en internationale transacties die niet te ontwarren zijn. Wapenmakelaars weten op een onnavolgbare manier gebruik te maken van het vrije verkeer van goederen en geld.

Uiteraard wordt ook misbruik gemaakt van de inconsistenties van verschillende nationale exportwetgevingen en controlemechanismen. Een wapenmakelaar kan een Belgische invoervergunning voor wapens krijgen en z'n koopwaar vervolgens vanuit Luxemburg of Nederland exporteren, omdat binnen de Benelux geen doorvoerdokument voor strategische goederen gebruikt worden. Bovendien worden vergunningen, vervoersdocumenten of vluchtroutes ook vaak vervalst.

Een makelaar kan ook een driehoeksverkoop organiseren vanuit België, met wapens die vanuit een derde land vertrekken om in een land onder embargo te eindigen. Als de wapens dan niet via het Belgisch grondgebied getransporteerd worden en rechtstreeks vanuit bijvoorbeeld Oekraïne naar Soedan, is de in België verblijvende organisator van de wapentransactie niet vervolgbaar en is hij ook niet onderworpen aan de vergunningsplicht voor export van wapens.

Een parlementaire subcommissie die zich tijdens de vorige legislatuur over de verfijning van de Belgische exportwetgeving voor militaire goederen boog, stelde ondermeer een reeks maatregelen voor die het voor makelaars moeilijker zouden maken om vanuit België te opereren of die vervolging bij dergelijke driehoeksdeals mogelijk zou maken⁸¹. Deze belangrijke lacunes in de wetgeving van de meeste lidstaten van de Europese Unie (en elders) maakt de daadwerkelijke vervolging van betrokkenen bij

⁸¹ Wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie. Kamer van Volksvertegenwoordigers, 1998-1999, Gewone Zitting, 28 April 1999. Verslag namens de Commissie voor de Buitenlandse Betrekkingen uitgebracht door de Heren Patrick Moriau en Lode Vanoost.

illegale wapenhandelpraktijken met internationale aspecten een zeldzaamheid. Sinds 1995 is de ontduiking van VN-wapenembargo's of andere internationale sancties wel als delict in de Belgische wetgeving opgenomen. Maar het is uiteraard praktisch erg moeilijk om trafikanten de pas af te snijden die zich internationaal zo snel weten te verplaatsen of te reorganiseren, dat het haast onmogelijk wordt hun spoor te volgen.

Ook voor het transport van een illegale lading, is de toenemende privatisering en deregulering in de luchtvaartindustrie een zegen voor trafikanten. Heel wat private luchtvaartmaatschappijen registreren hun toestellen en bemanningen in landen waar inzake arbeids- of fiscale voorwaarden, luchtwaardigheid van vliegtuigen, veiligheidsnormen of andere vergunningen en controles de lat erg laag ligt. Liberia, Ghana, Centraal-Afrikaanse Republiek, Equatoriaal Guinea, beide Congo's, Swaziland, ... het zijn de Afrikaanse "flags of convenience" van de cargoluchtvaart. De toestellen of maatschappijen hoeven niet noodzakelijk te opereren vanuit deze landen maar kunnen hun hoofdkwartieren elders opslaan. Het zijn echter wel de luchtvaartautoriteiten van deze landen die instaan voor de naleving van de internationale regels inzake veiligheid of luchtwaardigheid. Onderzoek naar een aantal bedrijven die in Oostende opereerden bleek onmogelijk, omdat ze in Liberia geregistreerd waren. Bij het onderzoek in Swaziland bleek dat een hele reeks maatschappijen die hun toestellen daar geregistreerd hadden, toestellen hadden die vanwege hun omvang niet eens kunnen landen in dat land, maar toch luchtwaardig waren bevonden door de Swazi luchtvaartautoriteiten!

Nadat het een aantal bedrijven te heet was geworden in België, met name onder druk van een rapport van Human Rights Watch en publicaties van een wakkere journalist, vertrokken ze gewoon naar een andere bestemming, vaak naar luchthavens in Groot-Brittannië waar ze ongestoord verder gingen met hun activiteiten. In België ging men er dan van uit dat het probleem opgelost was.

Eenzelfde redenering wordt ook gehanteerd voor wapenhandelaars of

makelaars. Slechts zelden worden de vergunning van een wapenhandelaar of -makelaar ingetrokken en doorgaans is het een koud kunstje voor de betrokkenen om in een buurland gewoon opnieuw te beginnen, of bijvoorbeeld via een familielid een vergunning te bekomen.

Een Pools-Franse wapenhandelaar die zich aan het eind van de jaren '70 in België kwam vestigen, was in Frankrijk al zes keer veroordeeld, waarvan twee keer voor inbreuken tegen de wapenwetgeving. De man kon in België ongestoord en op grote schaal wapens verhandelen tot hij in 1983 veroordeeld werd voor illegale wapenhandel⁸². Hij had inmiddels echter de benen genomen en vestigde zich ongestoord in Florida waar hij opnieuw een netwerk van firma's opzette voor de illegale handel in wapens. Net als in België gebruikte hij daarvoor verschillende namen.

In 1996 werd in Argentinië een internationaal aanhoudingsbevel tegen hem uitgevaardigd, opnieuw voor illegale wapenhandel en mogelijke betrokkenheid bij de moord op een collega-trafikan.

Hij is intussen spoorloos, maar een vroegere collega van hem - een voormalige Belgische officier - werd in mei ingerekend in Frankrijk, voor betrokkenheid bij illegale wapenhandel, vanuit Iran, naar Congo-Brazzaville, Congo-Kinshasa en vermoedelijk Servië⁸³. Over deze laatste had justitie-minister Gol in juni 1987 al getuigenissen afgelegd in de Kamercommissie die zich bezighield met een onderzoek naar illegale wapenhandel⁸⁴. De man bleef echter in België actief tot hij zich drie jaar geleden in Frankrijk vestigde. Pas in mei 1999 werd hij aangehouden, maar hij was intussen een van de belangrijkste wapenleveranciers van verschillende regimes in Centraal-Afrika⁸⁵.

⁸² Jean-François DECHESNE, *Condamnations au terme d'une très longue affaire de trafic international d'armes*, *Courrier de l'Escout*, 25 May 1983.

⁸³ Anne de Graaf, Walter de Bock, "Franse gendarmerie valt binnen bij Monsieur van de wapensmokkel". *De Morgen*, 22 mei 1999.

⁸⁴ "De illegale confidenties van Gol". *Humo*, 17 september 1987.

⁸⁵ IPIS beschikt over een document waaruit blijkt dat hij in 1997 optrad als consultant voor de toenmalige president van Congo-Brazzaville. Het document draagt de hoofding van het presidentiële kabinet en is door de Belgische trafikan ondertekend.

VOORLOPIGE CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Op grond van dit overzicht dat weliswaar onvolledig is, maar toch een beeld schetst van de illegale wapenhandelnetwerken die in Afrika actief zijn en de betrokkenheid van Belgen daarbij, heeft IPIS de volgende aanbevelingen.

- De Belgische wapenexportwetgeving werd in 1991 herzien en geldt als vrij sluitend en restrictief. De hier besproken aspecten van wapenhandel, de illegale trafieken, de makelarij, het gebruik van tussenpersonen of de rol van huurlingen of transportmaatschappijen in de wapenhandel worden echter niet of onvoldoende gedekt door onze wetgeving.

Dat geldt overigens voor de meeste Europese lidstaten. Dat betekent dat de meeste wapentrafikanten overal in Europa vrijwel ongestraft hun gang kunnen gaan. Makelarij is niet illegaal maar eenmaal een illegale transactie op het spoor, zijn de betrokken makelaars nauwelijks vervolgbaar. Mensen die toch veroordeeld worden, krijgen doorgaans straffen die absoluut niet in verhouding staan tot de gepleegde feiten, die als een vorm van georganiseerde misdaad beschouwd moeten worden. Voor zover wij konden nagaan is in het afgelopen decennium niemand - wereldwijd - veroordeeld voor illegale wapenhandel naar Afrikaanse landen of niet-statelijke groepen onder embargo.

- De conclusies, aanbevelingen en wetsontwerpen die tijdens de vorige legislatuur werden weerhouden in de Commissie Buitenlandse Zaken, inzake de verfijning van de Belgische wet op de wapenhandel, mogen geen dode letter blijven maar moeten zo snel mogelijk opgevolgd en uitgevoerd worden.

- Verder onderzoek naar de structuren van ongecontroleerde wapenstromen naar Afrika is absoluut noodzakelijk. Een voortdurende en systematische monitoringcapaciteit, met medewerking en

informatie-uitwisseling tussen verschillende landen en verschillende officiële of niet-gouvernementele niveaus kan leiden tot een betere kennis van de problematiek en van de bestaande netwerken en betrokkenen. Wellicht strekt ook een betere financiering van onderzoeksinstituten, naast campagne- en lobby-organisaties, tot aanbeveling.

- Vervolging van illegale wapenhandelaars is niet eenvoudig. Netwerken zijn zodanig gestructureerd dat de verantwoordelijken moeilijk aan te duiden zijn en bovendien wordt vaak gewerkt op de rand van de wettelijkheid of wordt misbruik gemaakt van de inconsistenties en verschillen tussen de wetgevingen van verschillende landen. **Een grondige opvolging van de gekende gegevens door bevoegde overheden, ook nadat betrokkenen niet meer actief zijn vanuit België, dringt zich op.** In dit verband zouden bevoegde Belgische overheden contacten kunnen leggen en formaliseren met de autoriteiten in verschillende Afrikaanse landen (of elders) om informatie-uitwisseling over de grenzen heen te systematiseren en beschikbaar te maken. Een betere harmonisering van wetgevingen in verschillende landen, met het oog op het sluiten van 'loopholes' in die wetgevingen, kan door België als een agendapunt op de Europese agenda worden gezet.

- In dit verband kan ook gedacht worden aan de **systematisering van gegevens inzake illegale wapenhandel**: de aanleg van databanken met gegevens over betrokken makelaars en over betrokken cargobedrijven of registratienummers en namen van gekende cargotoestellen of schepen waarop vermoedens rusten. Op basis daarvan zou dan vervolging ingesteld kunnen worden of kan bijvoorbeeld een "zwarte lijst" worden aangelegd van firma's of makelaars. Deze lijsten moeten ook internationaal kunnen circuleren tussen bevoegde gerechtelijke overheden of tussen bijvoorbeeld luchthavenautoriteiten en douanediens ten van verschillende landen en zouden door de verschillende overheden, betrokken bij de registratie, vergunning en controle van wapenhandelstransacties, gebruikt kunnen worden.

- Bepaalde landen die gekend zijn als bron of draaischijf voor illegale wapenhandelactiviteiten, zouden op een **zwarte lijst** geplaatst kunnen worden. Valse end-usercertificaten bijvoorbeeld, noodzakelijke documenten die de eindbestemming van wapens moeten garanderen, worden steeds door eenzelfde reeks van landen misbruikt of uitgereikt. Een aantal Afrikaanse landen houdt zich ook niet aan de garanties van end-usercertificaten en blijkt bij herhaling wapens door te spelen aan andere landen of niet-statelijke groepen. Via diplomatieke kanalen zou op deze landen druk uitgeoefend kunnen worden. Krachtens de bestaande Belgische wapenexportwet worden geen vergunningen versterkt voor landen die wapens ongeoorloofd wederuitvoeren. Deze clausule wordt echter nooit toegepast.

- België heeft een vrij goed systeem om het misbruik van end-usercertificaten te controleren via ambassades in het buitenland en een verplichting voor exporterende bedrijven om een bewijs van aankomst voor te leggen. Omdat ook dit systeem niet waterdicht is, zou gedacht kunnen worden aan het **gebruik van een global positioning system (GPS) waarmee wapentransporten gemakkelijk gevolgd zouden kunnen worden** en mogelijke afleiding van een transport naar verboden bestemming, beter controleerbaar wordt.

- Het verregaand **gebrek aan transparantie** inzake defensie-uitgaven en wapenaankopen in Afrika, de weigering tot rapportering aan het VN-wapenregister moeten aandachtspunten worden in het Belgische Afrika-beleid.

- **Meer transparantie inzake wapenexport** zijn ook voor België gewenst. Duidelijke en gedetailleerde gegevens over alle leveringen en vergunningen voor import en export van strategische goederen en diensten, voor militaire én politiedoeleinden, moeten openbaar gemaakt worden, zoals dat bijvoorbeeld in de Verenigde Staten het geval is.

- Een aantal Oost-Europese landen die telkens weer betrokken blijken bij wapenexport naar conflictgebieden, landen onder embargo of niet-statelijke groepen, zijn kandidaat voor het lidmaatschap van de Europese Unie. Als het inderdaad zo is dat de EU-lidstaten de strijd tegen illegale wapenhandel willen voeren, zou gedacht kunnen worden aan voorwaarden die aan de kandidaat-leden voor de Europese Unie gesteld kunnen worden op het stuk van ongecontroleerde of illegale wapenexport.

- De registratie en vergunning van de duizenden erkende wapenhandelaars en -makelaars in België is aan een grondige doorlichting toe. Een complete herregistratie-operatie dringt zich op, waarbij de kandidaat-makelaars en handelaars grondig gescreend worden op hun achtergronden en eventuele activiteiten of precedents in het buitenland.

- De erkenning en vergunning van wapenhandelaars of -makelaars moet aan een aantal voorwaarden worden verbonden. Hierbij kan gedacht worden aan restricties voor kandidaathandelaars en -makelaars met een gerechtelijk verleden inzake gewelddelicten, wapenbezit of -verkoop. Voorts is ook een volledig open boekhouding een vereiste en is het gebruik van buitenlandse bankrekeningen of holdingmaatschappijen uitgesloten voor wie wenst te handelen in strategische goederen.

- Vergunningen voor de registratie van wapenhandelaars of -makelaars worden in België verstrekt door de provinciegouverneurs. Een gecentraliseerde herregistratie van alle betrokkenen, met de nodige restricties, kan tot een betere controle leiden.

- Driehoeksdeals ('third-party brokering') waarbij Belgen of in België geregistreerde bedrijven in het buitenland wapentransacties organiseren, moeten ook aan een Belgische vergunningsplicht onderworpen worden. Naar Nederlands voorbeeld kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een vergunningsplicht voor elke Belg, of eenieder die in of via Bel-

gië financieel betrokken is bij de handel in strategische goederen⁸⁶. In combinatie met het wetsvoorstel inzake extra-territorialiteit dat tijdens de vorige legislatuur werd ingediend, kan dit leiden tot een betere bestrijding van de illegale wapenhandel, waarin makelaars een sleutelrol spelen.

- België is lid van de Financial Action Task Force (FATF), een groep van landen die de strijd tegen witwaspraktijken door financiële instellingen en banken aangaan. Het witwassen van winsten uit illegale wapentransacties is niet expliciet opgenomen in de veertig richtlijnen die de FATF-leden onderschrijven, terwijl winsten uit de drughandel, de financiering van terrorisme en de handel in massavernietigingswapens wel zijn weerhouden. De toevoeging van illegale wapenhandel in de richtlijnen zou banken en financiële instellingen ook op dit vlak kunnen verplichten tot waakzaamheid.

⁸⁶ In Nederland geldt de regeling "Financieel verkeer strategische goederen", die een dergelijke vergunningsplicht oplegt voor driehoekshandel en die eventuele vervolging, weliswaar achteraf, mogelijk maakt als blijkt dat aan deze vergunningsplicht niet is voldaan. (Besluit van 24 oktober 1996 houdende regelen inzake het financieel verkeer strategische goederen, 24.10.1996, Stb. 552, Iwtr: 15.11.1996.)